

UNIVERZITET UMETNOSTI U BEOGRADU

Interdisciplinarne studije

Scenski dizajn, doktorske studije

Doktorski umetnički projekat:

**Privremena arhitektura kao kritičko
promišljanje urbanog prostora
Ured na otvorenom/Otvoreni ured**

autor:

Ivana Knez

Mentor:

Dr. Radivoje Dinulović, vanredni profesor

Komentor:

Dr. Miodrag Šuvaković, redovni profesor

Beograd, maj 2011.

SADRŽAJ

Uvodna napomena

Apstrakt

Abstract

1. Uvod

- 1.1. Privremena arhitektura kao kritičko promišljanje urbanog prostora
- 1.2. Osnovne teze
- 1.3. Metodologija rada
- 1.4. Ciljevi

2. Opis rada

- 2.1. Ured na otvorenom/otvoreni ured
- 2.2. Specifičnosti lokacije
 - 2.2.1. Urbanističko - arhitektonsko - autorski kontekst
 - 2.2.2. Garažni objekt
 - 2.2.3. Vlasnički odnosi
- 2.3. Izvođenje privremene arhitekture - ured na otvorenom
- 2.4. Rad sa lokalnom zajednicom - otvoreni ured
- 2.5. Metodologija istraživačko - stvaralačkog procesa

3. Privremena arhitektura - artikulacija pojma

- 3.1. Privremena arhitektura - glavne odrednice
- 3.2. Privremena arhitektura kao site-specific praksa
 - 3.2.1. Site-specific umjetnost
 - 3.2.2. Razvoj site-specific umjetničkih praksi
 - 3.2.3. Site-specific umjetnost u odnosu na public-art i community-art
 - 3.2.4. Participacija u arhitekturi i community-art
 - 3.2.5. Site-specific umjetnost i privremena arhitektura

3.3. Privremena arhitektura kao arhitektura bez naručioca

3.3.1. Arhitektura bez naručioca

3.3.2. Definicija pojma arhitektura bez naručioca

3.3.3. Arhitektura bez naručioca - metodologija

3.3.4. Privremena arhitektura i arhitektura bez naručioca

3.4. Privremena arhitektura kao taktički medij

3.4.1. Taktička proizvodnja

3.4.2. Privremena arhitektura kao taktički medij

4. Izvođenje pojma re-akcijske arhitekture

5. Zaključak

6. Prilozi

7. Literatura

8. Curriculum Vitae

Uvodna napomena

U Miramarsku ulicu br.13 doselila sam 2002. godine, i još od tada me intrigira praznina među zgradama kao posljedica snažne arhitektonske geste - simetrično postavljenih desterekatnica između kojih se nalazi prizemni garažni objekt. Noćna atmosfera sa osvjetljenim izdvojenim stubištima, u kojoj se krov garažnog objekta doima kao velika neinaugurirana pozornica društvenog života, osvojila me pri prvom susretu. Nekako u isto vrijeme sam čitala knjigu *Humanist rebel*, o radu nizozemskog arhitekta Alda van Eycka. Njegova poetična, ali i instruktivna, situacionistička opservacija o metamorfozi grada nakon sniježne oluje (kao inspiracije za 30ogodišnji angažman na izgradnji 734 dječja igrališta u Amsterdamu), došla je u pravom trenutku. Kada snijeg padne na gradove, djeca postaju privremeni vladari grada. Snijeg je intervencija, „veliki trik neba“ koji uvodi privremenu korekciju njihovog zapostavljenog položaja u gradu, donoseći im veselje i pravdu. Ta razmišljanja preklapala su se s vremenom odabira teme mog doktorskog umjetničkog projekta. Ideja privremene promjene odnosa i značenja bila je inspiracija za postavljanje teme *Privremena arhitekturakao kritičko promišljanje urbanog prostora*, a moje susjedstvo prostor u kojem sam uočila mogućnost promjene - veselije i pravednije urbane situacije. Tijekom izrade doktorskog rada na nesebičnoj pomoći, podršci i ohrabrivanju želim zahvaliti mojoj prijateljici Ani Vilenici. Osim sa njom, pojedine teze oblikovala sam u diskusijama i druženjima sa mojim prijateljima i kolegama Anom Bakić, Ivanom Rupnikom, Marojem Mrduljašom i Lukom Korlaetom. Tomislav Nagy, Marin Grubišić i Slaven Novinc doprinijeli su ovom radu svojom stručnošću iz drugih područja (pravo i građevinarstvo). U artikulaciji teze i izradi doktorskog rada na pomoći zahvaljujem mom mentoru Radivoju Dinuloviću, komentoru Miodragu Šuvakoviću i profesorici Jeleni Todorović, na svom znanju i iskustvu koje su mi pružili. Veliku zahvalnost dugujem mojim „beogradskim“ prijateljima Maši Đuričić, Aleksandri Lalić, Vladimiru Vukanoviću, Emilu Džudževiću i Dušanu Radovanoviću, koji su moje studentske dane u Beogradu i rad na ovom projektu činili neizmjernim veseljem. Konačni ishod avanture koju sam ovim radom započela je neizvjesan, ali uz pomoć i sudjelovanje svih mojih susjeda, kojima ovaj rad i posvećujem, veselim joj se.

Najveću zahvalnost dugujem mojoj obitelji.

Apstrakt

Ključni pojmovi:

privremena arhitektura, urbani prostor, site-specific umjetnost, arhitektura bez naručioca, taktička proizvodnja, re-akcijska arhitektura

Pojava sve većeg broja arhitektonsko-umjetničkih praksi koje se bave pitanjem uvjeta proizvodnje i potrošnje urbanog prostora svjedoče krizu njegovog ključnog elementa - krizu javnog prostora. Doktorski umjetnički projekt *Ured na otvorenom/Otvoreni ured* u to područje uvodi temu privremene arhitekture kao sredstva za njegovo kritičko promišljanje i kao prostora mogućnosti za proaktivnije arhitektonsko djelovanje. Mjesto izvođenja rada je urbano susjedstvo u Miramarskoj cesti 13-15 u Zagrebu, gdje se intervencijom privremenom arhitekturom želi otvoriti nova urbana situacija - kroz dijalog sa karakterom mjesta i uz sudjelovanje zajednice ovog susjedstva. Ta dva aspekta intervencije - prostorni i socijalni - postavljeni su u ciklični odnos.

Artikuliranjem ovog rada kao kulturalne prakse, u odnosu na pojmove site-specific umjetnost, arhitektura bez naručioca i taktička proizvodnja, izvodim pojam re-akcijske arhitekture. Njene glavne odrednice su privremena arhitektura kao prostorna i društvena intervencija, arhitekt kao inicijator i taktička invencija kao aktivno sudjelovanje u kulturnoj proizvodnji. Re-akcijska arhitektura u svom cilju ima nadilaženje pozicije reprodukcije neoliberalističkih društvenih odnosa i povratak utopističkom impulsu i progresivnijoj društvenoj ulozi arhitekture.

Ovaj rad doprinos je istraživanjima o sjecištu područja scenskog dizajna i privremene arhitekture, zbog njihovog karaktera privremenosti i istovrsnog odnosa prema anticipiranom događaju kojeg udomljuju.

Ovakav oblik arhitektonske prakse preispituje naše predodžbe o inicijativi, stvaranju i korištenju urbanog prostora, te nastoji širiti granice tradicionalnog razmišljanja o urbanom planiranju. Zbog svog društvenog aktivističkog potencijala doprinos je promišljanju i afirmaciji ove teme u široj društvenoj javnosti. Korištenjem svog kritičkog potencijala, kroz participativni i proaktivni pristup, takva arhitektura omogućava proizvodnju javnog u urbanom prostoru.

Abstract

Key words:

temporary architecture, urban space, site-specific art, unsolicited architecture, tactical production, re-action architecture

Evergrowing number of architectural/artistic practices that question the production and use of urban space indicates a crisis of its key element – crisis of public domain. Doctoral artistic project *Open space office / Open office* introduces an element of temporary architecture both as means of its critical rethinking and a tool of proactive architectural position. Proposed intervention site is an urban neighbourhood in Zagreb, Miramarska street 13-15, where temporary architecture - through a dialogue with a character of the space and a participation of the locals - wants to provoke a new urban condition. Two aspects of the intervention - spatial and social - influence one another.

By articulating this project as an act of cultural practice and posing it in relation with concepts of site-specific art, unsolicited architecture and tactic production, a brand new concept of re-active architecture is derived. Its key elements are: temporary architecture as a means of spatial and social intervention; architect as initiator; and tactic invention as a part of cultural practice. Re-active architecture aims to transcend its position of a tool for reproduction of neoliberal social relations and to get back to the utopian impulse and progressive role it used to have.

This work is a contribution to a research of fields like stage design and temporary architecture, because of their temporary character and similar position towards the anticipated event.

This kind of architectural practice reconsiders our notion about the initiatives concerning the creation and use of urban space and tends to broaden the horizons of traditional urban planning. Because of its socially active potential it is a contribution to a more critical acclaim of this issue among general public. Using its critical potential - through participative and proactive approach – this kind of architecture enables the production of public in an urban setting.

“Arhitektura uvijek proširuje svoj obzor, nemoguće joj je nametnuti granice. To znači da ja nisam specijalist već netko tko ima određene sposobnosti. Drugim riječima, moja sposobnost nije samo da znam kako treba pristupiti određenim specifičnim problemima, već istovremeno pokušavam razumjeti zašto se bavim nekim specifičnim temama na određeni način. To je također razlog zašto pokušavam naći ravnotežu između načina kako radim i razloga zašto radim. U pitanju je pronalazak jedinstva između vještine i motivacije.

Arhitektura može potaknuti situacije; može kreirati atmosferu koja je skladna, ali i onu uznemirujuću...može organizirati prostor na način da su oboje, i sklad i konflikt, izraženi u njemu... Da ponovim, promjena počinje kritikom. Kako ja to vidim, funkcija umjetnosti i arhitekture je da kontinuirano ohrabruje gledaoca da kritički misli i na taj način bude otvoren za promjene... Ako postoje konflikti, naš zadatak je da ih razotkrijemo i izložimo.“¹

Giancarlo de Carlo

¹ Giancarlo de Carlo, intervju vodili Ole Bouman i Roemer van Toorn, objavljen u *Volume*, no. 2/2005, Amsterdam, str. 25.

1. UVOD

1.1. Privremena arhitektura kao kritičko promišljanje urbanog prostora

Doktorski rad Ured na otvorenom/Otvoreni ured zasnovan je na intervenciji u prostoru privremenom arhitekturom kojom se kreira privremeni javni prostor. Prostor za intervenciju je urbano susjedstvo Miramarske ulice 13 i 15 u Zagrebu. Mjesto gdje se izvodi intervencija je krov garažnog objekta u urbanom susjedstvu Miramarske ulice. Javni prostor realizira se kroz interakciju sa stanarima i vlasnicima garaža putem Otvorenog ureda.

Predmetno susjedstvo je dio projekta šireg urbanističkog obuhvata kompleksa gradske vijećnice, arhitekta Kazimira Ostrogovića. Čine ga dvije simetrično postavljene deseterokatnice između kojih se nalazi parkirna površina i prizemni objekt privatih garaža, čime je čitav parter zauzet kolnom površinom. Zgrade formiraju intenzivan međuprostor svojim proporcijama, tipologijom i oblikovanjem. Vertikalitet zgrada čini plohu krova garaža uvijek vizualno prisutnom, ali ne i spoznajno. Njena ne-prisutost i nepostojanje javnog prostora susjedstva u odnosu na snažan karakter prostora, čini ovu urbanu situaciju intrigantnom za prostornu intervenciju.

Ovim radom moja namjera je da arhitektonskom intervencijom - privremenom arhitekturom - pokušam unijeti promjenu u društveni prostor susjedstva. Ona unosi promjenu u strukturu značenja i istovremeno provocira događaj i nove mogućnosti korištenja osvještavanjem tog prostora, te ispituje tezu postavljenu u naslovu o mogućnosti kreiranja novih društvenih odnosa ovim putem.

U širem kontekstu rad je istraživanje fenomena privremenih urbanih prostora i njihovih teorijskih okvira u pravcu pronalaženja novih domena proaktivnijeg arhitektonskog djelovanja, izvan tradicionalnog modela arhitektonske prakse, kroz afirmiranje njenog javnog karaktera i jačanju svijesti o urbanom prostoru.

Prostor grada, kao artificijelni prostor, urbanim planiranjem kreiran je od raznih autora ili autorskih timova. Interveniranje u urbani prostor uvijek je određena vrsta dijaloga sa nekim autorskim djelom, idejom koju je postavio autor(i). Arhitektonski kreativni proces karakterizira neophodno prethodno razumijevanje i istraživanje tog konteksta, bilo da se radi o gradnji nove građevine, dogradnji ili interpolaciji. U slučaju ovog rada naglasak je na istraživanju i nadogradnji u smislu onog što u prostoru postoji kao otvorena inspiracija za imaginaciju. Kroz takvu praksu skeniranja realnosti u potrazi za situacijama prema kojima arhitektura može reagirati, vidljiv je njen kapacitet u postavljanju problema i tema relevantnih za arhitektonsku intervenciju.

Ovaj rad ima i autoreferencijalnu notu - komentar volonterskog rada arhitekta u ovim tržišno orijentiranim neoliberalnim tranzicijskim vremenima (ovdje prije svega mislim na lokalni kontekst, specifičan zbog neuređenosti regulative i vrednovanja intelektualnog rada). Sav istraživački i kreativni proces, kao i vrijeme utrošeno na njega, je volonterski - iz razloga što vrednovanje projekta proizlazi isključivo iz količine rada utrošenog na izradu projektne dokumentacije (to nije slučaj sa tzv. arhitektima-zvijezdama ili narudžbama od strane gradske ili državne uprave koje su u obavezi provoditi proces u skladu sa cjenikom Komore arhitekata), a taj proces je tretiran kao suvišan i nepotreban.

U okviru eksplikacije doktorske teze predstaviti ću detaljan opis rada, plan realizacije intervencije i njegovu teorijsku artikulaciju u odnosu u odnosu na problemske pojmove: privremena arhitektura, arhitektura bez naručioca, site-specific umjetnost i taktičku proizvodnju. U završnom dijelu rada izvest ću pojam re-akcijske arhitekture kao platforme za analizu i promatranje ovog tipa hibridnih umjetničkih praksi.

Sastavni dio rada su prilozi koji predstavljaju dopunu i ilustraciju teksta, dokumentaciju prikupljenu u istraživanju i onu potrebnu za izvođenje rada.

1.2. Osnovne teze

Privremeni urbani prostori termin je koji opisuje postojeće urbane prostore zauzete privremenim aktivnostima i sadržajima. Konstruirani su događajem, uvođenjem nepredviđenih sadržaja, gdje se u dijalogu sa postojećim urbanim prostorom ostvaruju kao mogući prostori inovacije, subverzije, kreacije i refleksije. Događaj uglavnom anticipira manja ili veća oblikovna promjena samog prostora u koji se intervenira - privremena arhitektura.

Njegove privremene upotrebe, otvorene prema budućem stanju, mogu služiti za testiranje i razvoj ili inicijaciju budućih programa. Istraživački pristup takvih projekata izražen je upravo kroz njihov karakter privremenosti, koji je moguće promatrati kao evidentiranje rascjepa između prethodnog i budućeg korištenja ili dio slijeda različitih načina korištenja.

Privremenu upotrebu moguće je promatrati sa sociološkog i kulturološkog aspekta kao društvenu autorefleksiju, refleksiju suvremenog društva organizacije i kontrole. Ponašanje ljudi u gradu je naučeno te je njihovo reagiranje na takve privremene urbane prostore ili njihovo participiranje u tom procesu moguće promatrati kao prostor invencije unutar pravila, njihovim osvješćivanjem i reinterpretiranjem.

Posljednjih 20-ak godina prisutna je pojava velikog broja hibridnih arhitektonsko-umjetničkih praksi koje se bave suvremenim trenutkom javnog društvenog prostora. One su različitih specifičnih fokusa unutar te zajedničke odrednice, a prema tome i naziva kojima se pokušava grupno obuhvatiti i odrediti npr. instant urbanizam (instant urbanism), međukorištenje (zwischennutzung), arhitektura bez naručioca (unsolicited architecture), urbani pioniri (urban pioneers), privremeni urbani prostori (temporary urban spaces), urbani nomadizam (urban nomadism) itd. Neki od njih već u nazivima svojih umjetničkih kolektiva ističu to područje interesa npr. Ured za subverzivnu arhitekturu (OSA-Office for subversive architecture), Urbani recepti (Recetas urbanas), Taktika prostora (Raumtaktik), Odmetici prostora (Space Rebels), Otmičari prostora (Space hijackers) itd. Dodirne točke i razlike takvih

praksi, te simultanost njihovog razvoja ukazuje da se pojavljuju kao posljedica i reakcija na društvene odnose postblokovskog i postfordističkog globaliziranog svijeta. Promatrat ću ih kao kulturne prakse tj. medijaciju širih društvenih ekonomskih i političkih procesa koji organiziraju urbani život i prostor², i kao takve predmet kulturalne analize, kako je postavlja Raymond Williams³. Uočavajući uzorak (što je ključni pojam takve analize prema Williamsu) da se sve bave pitanjima prostornih politika, odnosa javnog i privatnog prostora, te analizama raznih društvenih identiteta, njihov glavni diskurs je upravo diskurs kulturalnih studija. Možemo ih promatrati kao kulturne prakse i prema socijalnoj definiciji kulture (jednoj od tri definicije kulture kako ih je postavio Williams) odn. „kao poseban način života u kojem se određena značenja i vrijednosti ne izražavaju samo u umjetnosti i mišljenju, nego i u institucijama i svakodnevnom ponašanju. Prema takvoj je definiciji analiza kulture pojašnjavanje značenja i vrijednosti, implicitnih i eksplicitnih u posebnom načinu života, u posebnoj kulturi.“⁴ Obzirom da ove prakse, unatoč svom umjetničkom ishodištu, interveniraju i uključuju svakodnevnicu i članove društva, možemo ih smjestiti u taj okvir.

Ovakve kulturne prakse zauzimaju kritičku poziciju u odnosu na načine urbanog planiranja „odozgo“, te inauguriraju i afirmiraju politiku pristupa „odozdo“. Pozicionirajući ih u eru kulture, možemo povući paralelu i posmatrati ih iz perspektive kulturalnih studija kao „pokušaj utemeljenja zbiljske kulturalne i kritičke prakse koja bi trebala stvoriti neku vrstu organskog intelektualnog političkog rada koji ne želi postati dijelom krovne metanarativnosti stečenog znanja ili institucija“⁵. Njihova političnost proizlazi jer je proizvodnja značenja neodvojiva od društvenih odnosa, a značenje je vezano i na socijalno iskustvo, ali i društvenu konstrukciju subjekta te obuhvaća i tvorbu društvenog identiteta koji omogućuje ljudima da steknu svijest o sebi i odnosima u društvu. Ovdje mi se čini posebno važno istaknuti tezu Richarda Johnsona o postpoststrukturalističkom prikazu subjektiviteta kao diskurzivnom

² Obratom od znanosti i filozofije/estetike umjetnosti u kulturalne studije umjetnosti dolazi do razvijanja umjetničkih praksi kao simptoma kulture, čime se drugostupanjski diskurs umjetnosti preobražava u teoretizaciju umjetničke prakse kao kulturalne prakse, izvedeno prema Miško Šuvaković, *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Horezky, Zagreb, 2005, str. 338.

³ Raymond Williams, „Analiza kulture“, u Dean Duda, *Politika teorije - Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, Disput, Zagreb, 2006, str. 39.

⁴ *Ibid.* 36.

⁵ Stuart Hall, navedeno u Dean Duda, *Kulturalni studiji - Ishodišta i problemi*, AGM, Zagreb, 2002, str. 46.

samostvaranju subjekta. Ne poričući glavne strukturalističke ili poststrukturalističke spoznaje o protuuslovnosti subjekata, koji su nepotpuni i prozvedeni, on ističe da „ljudi i društvena kretanja nastoje proizvesti neku suvislost i stalnost, i tako steći neki nadzor nad osjećajima, uvjetima i sudbinama“⁶. Kako je društvo složena mreža različitih interesnih grupa, gdje ona dominantna ima privilegiranu poziciju raspolaganja značenjem i nadzor nad njegovom proizvodnjom, nalazimo se u području nejednakosti i zakinitosti, tj. uključeni smo u prostor politike⁷. Stuart Hall polje kulture naziva „nekom vrstom trajnog bojnog polja“⁸, a Richard Johnson „poprištem društvenih razlika i sukoba“⁹. Taj interes za političnost upravo razlikuje kulturalne studije od ostalih humanističkih disciplina, obzirom da kulturalne studije interesiraju mehanizmi moći u kulturi, struktura dominacije, borba oko značenja i reprezentacija, dakle sve što proizvodi razike ili nejednakost, tj. političnost. Hibridnost navedenih umjetničkih praksi također ih smješta u područje istraživanja kulturalnih studija, zbog multidisciplinarnosti njihovog pristupa.

Područje ovog rada su istraživanja prostornih, funkcionalnih i značenjskih aspekata postojećih prostora, s naglaskom na načine intervencija i arhitektonska sredstva kojima se takav potencijano kritički događaj ostvaruje.

Kroz ovaj umjetnički rad namjera je ispitati metodu djelovanja arhitekta kada je on sam detektor - inicijator, onaj koji uočava čita potencijal prostora i inicira njegovu afirmaciju, te ostvaruje komunikaciju sa potencijalnim interesnim skupinama u cilju njegove realizacije. Kroz taj aspekt arhitektonske prakse, na način privremenih arhitektura koje preispituju naše predodžbe o korištenju gradskog prostora i u smislu inicijative, želim istražiti mogućnost proširenog arhitektonskog djelovanja u procesu građenja. Ciljna promjena odnosi se na repozicioniranje ustaljenog slijeda i odnosa sudionika u građenju: privatni interes i investitor kao naručioc i financijeri>arhitekt>projekt i realizacija, u smjeru: arhitekt i kolektivni interes (zajednica) kao inicijatori>projekt>(pronalaženje

⁶ Richard Johnson, “Što su uopće kulturalni studiji?”, u Dean Duda, *Politika teorije - Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, Disput, Zagreb, 2006, str.100.

⁷ Prema Dean Duda, *Kulturalni studiji - Ishodišta i problemi*, AGM, Zagreb, 2002, str. 24.

⁸ Stuart Hall, prema Dean Duda u *ibid.* str. 26.

⁹ Richard Johnson, “Što su uopće kulturalni studiji?”, u Dean Duda, *Politika teorije - Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, Disput, Zagreb, 2006, str. 65.

investitora ili samofinanciranje)>realizacija. Takvo izmještanje pozicije arhitekta i rekonfiguracija slijeda ukazuje na moguću političnost ovog projekta.

1.3. Metodologija rada

Ovaj doktorski umjetnički rad nastao je kao posljedica cikličkog izmjenjivanja dva paralelna plana, istraživačkog i stvaralačkog procesa. Detaljan prikaz predstavljen je u opisu rada u poglavlju Metodologija istraživačko-stvaralačkog procesa. (poglavlje 2.5.).

U teoretizaciji rada ću se koristiti interdisciplinarnim pristupom zasnovanim na analizi ovog rada u odnosu na pojmove i primjere iz suvremenih umjetničkih i arhitektonskih praksi, teorije arhitekture, teorije umjetnosti, društvenih teorija i kulturalnih studija. Rad ću artikulirati u odnosu na pojmove site-specific umjetnost, arhitektura bez narucioca i taktička proizvodnja. Putem kulturalne analize (i u okviru sličnih praksi) pozicionirat ću ga i u suvremeni društveni trenutak.

Sintezom analiziranog u zaključnom dijelu rada izvest ću pojam re-akcijske arhitekture kao platforme za analizu i promatranje ovog tipa hibridnih umjetničkih praksi, te njene glavne odrednice .

Izvođenje rada, kao empirijsko istraživanje kroz pokus i izravno promatranje, biti će važna ocjena ovog rada, te će o njemu ovisiti daljnji koraci. Ono će reflektirati društveni trenutak ovog susjedstva i kao takvo je sastavni dio rada. Izvještaj o rezultatima izvođenja i dokumentiranje događaja bit će prezentirano na obrani rada.

1.4. Ciljevi

Osnovni cilj ovog rada je istražiti da li je prostor na garažama tj njihov krov mogući novi socijalni prostor ovog susjedstva, ispitivanjem više parametara:

- da li intervencija unosi promjenu u strukturu značenja prostora i otvara nove mogućnosti korištenja prostora osvještavanjem istog, te da li to kao posljedicu ima promjenu u razmišljanju i korištenju tog potencijala
- kakav je puls stanara i vlasnika garaža, te njihov odnos prema mogućoj rekonstrukciji postavljenu formulom $42 \times \text{Pojednačna sanacija} = \text{Integralna sanacija} + \text{izgradnja igrališta}$
- ispitivanje uloge arhitekta u ovakvom procesu, njegove dvostruke pozicije eksperta i građanina, te njenih potencijala i limita
- provjera postavljene metode načina rada sa privremenom arhitekturom
- konceptualizacija pojma re-akcijske arhitekture - kao metode prepoznavanja mogućnosti i potencijala određenog gradskog prostora kreiranjem privremenog urbanog prostora kojim će taj potencijal postati vidljivim.

2. OPIS RADA

2.1. URED NA OTVORENOM/ OTVORENI URED

Urbano susjedstvo Miramarska ulica br. 13-15 u Zagrebu, dio je šireg urbanističkog bloka iz doba poslijeratnog, kasnog modernizma, arhitekta Kazimira Ostrogovića. Čine ga dvije simetrično postavljene stambene deseterokatnice i prizemni garažni objekta među njima. Površina između zgrada i garažnog objekta je kolno-parkirna. Zgrade svojom visinom i simetrijom formiraju intenzivan međuprostor - prazni prostor nad garažnim objektom. Vertikalitet zgrada čini plohu krova garaža uvijek vizualno prisutnom (iz svih stanova i komunikacija), ali ne i spoznajno. Njena ne-prisutost i nepostojanje javnog prostora susjedstva u odnosu na snažan karakter prostora, čini ovu urbanu situaciju inspirativnom i intrigantnom za promišljanje njenog potencijala, te načina kako ga ostvariti. Krov prizemnog garažnog objekta mjesto je planirane prostorne intervencije - privremene arhitekture kojom želim ostvariti intervenciju u društveni prostor ovog susjedstva i istražiti da li je prostor na garažama tj. njihov krov mogući novi socijalni prostor ovog susjedstva.

Rad obuhvaća dva aspekta - prostornu intervenciju - ured na otvorenom (privremenu konstrukciju od građevinske skele) i događaj kojeg ta prostorna intervencija udomljava - dane otvorenog ureda (rad sa lokalnom zajednicom).

Zatečena složena imovinsko-pravna situacija garažnog objekta posljedica je specifične promjene koncepta vlasništva u tranzicijskom periodu zadnjih 20 godina. Pravna nereguliranost vlasničkih odnosa kao posljedicu ima nemogućost održavanja i sanacije krova, kao i njegove eventualne rekonstrukcije u smjeru korištenja u druge svrhe. Konkretna sadašnja namjena garažnog objekta je fiksirana, isključivo garaže, te su za bilo kakvu promjenu namjene ili cjelovitu rekonstrukciju potrebni čisti vlasnički odnosi. U tom smislu ovaj rad i njegov eventualni nastavak u rješavanju ovog problema vlasništva, pokušava pronaći zajednički interes za zajednički angažman prema konkretnoj realizaciji novog društvenog prostora na krovu garažnog objekta. Ovdje se otvara cijeli niz pitanja: o vertikalnom vlasničkom zoniranju gradskog prostora, da li je moguće promatrati snažno

omeđen i artikuliran void na krovu garaža kao vlasništvo zajednice (iako su same garaže privatno vlasništvo), da li će vlasnici garaža pristati da dijele svoje vlasništvo (krov) za dobrobit cijele zajednice ili će tražiti nešto zauzvrat, koji je moguć interes lokalne gradske uprave ili nekog drugog sufinancijera u cijelom procesu? Nekad odvojeno vlasništvo zemljišta (društveno) i građevine (privatni stanovi), u postupku je reguliranja u cjelinu nekretnine putem obaveznog postupka etažiranja, tj. suvlasničke zajednice, ali u ovom slučaju još nije provedeno. Etažiranje je tehničko - upravno - pravni postupak kojim se uspostavlja etažno vlasništvo tj. vlasništvo nad posebnom cjelinom (izraz prema Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima¹⁰) tj. stanom ili drugom samostalnom prostorijom (poslovnim prostorom, garažom, itd.), povezano s odgovarajućim suvlasničkim dijelom (idealnim dijelom) nekretnine koja se sastoji od zemljišta sa zgradom ili od prava građenja sa zgradom. U logici velikih objekata, (koji su složene vertikalne strukture) zajednički prostori - krovne terase, komunikacijski prostori, i sl., etažiraju se također u idealnim dijelovima (odnos površine posebne cjeline prema ukupnoj površini), tj. svaki vlasnik posebne cjeline je u idealnom omjeru suvlasnik zajedničkih prostora. U slučaju ovog garažnog objekta krov će postati zajedničko suvlasništvo u idealnim dijelovima, tj. neće biti isključivo vezano za vertikalnu projekciju pojedinačne garaže.

Održavanje krova i njegova sanacija zadnjih 20-ak godina (upravo zbog problema nerješених suvlasničkih odnosa) bilo je rješavano fragmentarno od svakog vlasnika garaže, što je evidentno u postoru kroz različite vrste materijala i načine sanacija. Dosadašnja praksa upitna je u kvaliteti, obzirom da se izvedbom uvijek zadire u susjednu garažu do neke granice - od koje se problem nastavlja dalje. Dakle, sanacija je nužnost (obzirom da građevine datiraju iz 60-ih godina), pa se postavlja pitanje zasto ne bi bila i prilika?! Da li je ovaj proces moguće zamisliti kao proširenje njegovog osnovnog zadatka, ne zadirući u stvarna vlasnička prava, već u kolektivitet, i svijest o njemu kao onom koji u sebi nosi i veću dobrobit za pojedinca. Zato je glavna financijsko-društvena formula koju ću postaviti i provjeriti da li postoji volja za njenom provedbom:

$$42 \times \text{Pojednačna sanacija} = \text{Integralna sanacija} + \text{izgradnja igrališta}^{11}$$

¹⁰ Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, NN 91/96, 28.10.1996., Narodne novine, Zagreb, izvor: <http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx>, posjećeno 31.05.2011. u 16.15.

¹¹ Izgradnja igrališta podrazumijeva rekonstrukciju krova, postavu zaštitne mreže i izgradnju pristupa krovu.

2.2. SPECIFIČNOSTI LOKACIJE

2.2.1. Urbanističko-arhitektonsko-autorski kontekst

Garažni objekt nalazi se u Miramarskoj ulici, između dvije stambene zgrade kućnog broja 13 i 15 (zgrade “Kooperativ”¹²) arhitekta Kazimira Ostrogovića, u urbanističkom bloku omeđenom Vukovarskom (tada Proleterskih brigada) i Miramarskom ulicom sa južne i zapadne strane, željezničkom prugom na sjeveru i zgradom Zagrebačke banke na istoku. (Prilog br.1) Urbanističko arhitektonsko rješenje bloka (Prilog br.2) postavljeno je u natječajnom radu¹³ iz 1954. godine, a u razradi arhitektonskog projekta čitavog bloka i građevina u njemu arhitekt Ostrogović zadržao je njegov urbanistički koncept niskih volumena javnih objekata i visokih stambenih zgrada. Prema njegovom projektu u bloku su izgrađene Gradska vijećnica grada Zagreba (jedan od tri volumena koji su činili projekt zgrade Narodnog odbora, 1960.), za istočnu među poslovna zgrada Zagrebačke banke (1955-1960.) te spomenute dvije stambene zgrade sa garažnim objektom (1960-1967.). Dio projekta uz željezničku prugu nije izveden, te se tu se još i danas nalaze male obiteljske kuće, stuktura Trnja kakva je bila prije urbanističkog zahvata. U novije vrijeme blok je dopunjen benzinskom pumpom (1980-ih) i poslovnom zgradom Eurocentar (2005-2006.) uz Miramarsku ulicu.

Stambene zgrade “Kooperativ” izgrađene su (uz sitne transformacije) prema urbanističkom konceptu čitavog bloka iz natječajnog rada: dvije simetrično postavljene deseterokatnice u čijem prizemlju su bile smještene prostorije za dječji vrtić, sušionice rublja, toplinsku podstanicu,

¹² Izgradila ih je stambena zadruga „Kooperativ“, prema kojoj nose ime.

¹³ Urbanističko rješenje bloka postavili su u nagrađenom natječajnom rješenju 1954.god. arhitekti Zdenko Kolacio i Zdenko Sila, koji su bili nagrađeni za urbanizam novog gradskog centra smještenog na potezu od glavnog željeznikog kolodvora do Save (šira zona Trnja) sa zgradom Narodnog odbora grada Zagreba (gradska vijećnica), dok su arhitekti Kazimir i Božica Ostrogović nagrađeni su za arhitektonsko rješenje istog. Predloženo urbanističko rješenje polazi od ideje produženog Zrinjevca (poteza zelenih parkova u starom dijelu grada), zelene longitudinalne površine oko koje su postavljene građevine javnog sadržaja koje prostorno definiraju i oblikuju središnji slobodni prostor, nadopunjene sadržajima dnevnog života (restorani, uredi,kina) i stambenim građevinama u pozadini kao postupnom prijelazu u susjedne stambene zone. Rješenje karakterizira izrazito modernistički pristup (CIAM-ovski): niske građevine javnog karaktera sa otvorenim prizemljima za javne sadržaje, izdužene štapićaste forme visokih stambenih i poslovnih objekata te soliternim građevinama kao prostornim akcentima. U projektu bloka se planirao smještaj zgrade Narodnog odbora grada Zagreba (gradska vijećnica), neboder od 20 katova za smještaj gradskih institucija i ustanova, poslovna zgrada Zagrebačke banke, spomenute stambene zgrade sa garažnim objektom, te još dvije stambene zgrade slične visine.

spremišta i otpremu smeća. Svaka zgrada sastavljena je od četiri samostalna sklopa koji sadrže četiri stambene jedinice vezane na zajedničku galeriju i stubište. Takva organizacija u manje segmente (na jedno stubište otvorenom galerijom vezane su dvije vertikale, svaka sa svojim dizalom, oko kojih su organizirana dva stana sa ulaznim prostorom) i postavljanjem stubišta izvan gabarita građevine postignut je osjećaj prisnog susjedstva i neutralizirana golemost građevine i broj stanova (ukupno 160 stanova po zgradi). Ovakva velika gustoća stanova posljedica je tada propisanih normi kolektivnog stanovanja i ekonomičnosti izgradnje.

Parkiranje za tako velik broj stanara predviđeno je na kolno-parkirnoj površini i u prizemnom garažnom objektu koje zauzimaju čitav parter između zgrada. Visoko zelenilo zasađeno je uz same zgrade, na malim zelenim otocima između izdvojenih stubišta. Iako cijeli urbanistički blok (zbog modernističkog pristupa izgradnje objekata u zelenilu) obiluje vrlo uređenom i održavanom vegetacijom (to se prije svega odnosi na park oko gradske vijećnice, izveden prema projektu arhitektica Silvine Seeisel i Angele Rotkvić), to nije slučaj sa međuprostorom kojeg formiraju zgrade. Vjerojatno je arhitekt Ostrogović bio svjesan problema nedostatka zelenih površina između samih zgrada “Koooperativ”-a, te je već tada krov garažnog objekta zasađen travom, čime je pogled iz stambenih prostora i sa galerija zgrada pokušao učiniti prihvatljivijim za stambeno okruženje.

Kao što možemo primijetiti, upravo iz urbanističkih razloga, impresivnim gabaritima stambenih objekata i njihovom simetričnom postavom dobiveno je snažno mjerilo. Istovremeno, prema organizaciji stambenih jedinica i tipologiji zgrada evidentno je da je arhitekt osjećao i želio ostvariti osjećaj prisnog susjedstva unatoč toj snažnoj urbanističkoj gesti, u to vrijeme karakterističnom pristupu oblikovanju novih gradskih centara, pa tako i ovdje primjenjenog urbanističkog koncepta novog centra južno od željezničke pruge u neposrednoj blizini gradske vijećnice.

Ako uz navedeno tipološko poboljšanje u obzir uzmemo i činjenicu da je sam arhitekt u projektu predvidio zelenu površinu na krovu garaže (iako ne postoji pristup do nje i ona funkcioniра samo vizuelno), otvara se pitanje koje je bila direktna inspiracija za ovaj rad:

Da li je takvu arhitektovu gestu, osim kao izraz nedostatka zelenila koje bi učinile ovaj međuprostor ugodnijim pogledu, moguće tumačiti kao njegovu poruku o neostvarenom potencijalu tog prostora?

Naravno, ova teza je neprovjerljiva, ali je sigurno da je arhitekt imao svijest intenziteta međuprostora kojeg je stvorio i nedostatka barem zelenila, ako ne i nekog prostora namijenjenog stanarima (barem vizuelno, kada već ne i fizički dostupnog). Okvir njegovog urbanističkog i arhitektonskog modernističkog pristupa (tada već vrlo racionalističkog kasnog modernizma) upućuje da je možda razmišljao o tome, na tragu stare modernističke ideje da prostor koji je zauzet prizemljem treba nadomjestiti na krovu (shvaćeno ovdje vrlo uvjetno jer se odnosi samo na sadnju niskog zelenila), ali u svjetlu sveopće racionalizacije izgradnje kolektivnog stanovanja tog vremena i tadašnjeg poratnog trenutka to možda jednostavno nije bilo primjereno.

2.2.2. Garažni objekt

Prizemni garažni objekt dimenzije je 82x10m (sa nadstrešnicom širine 1m izvedenom oko cijelog objekta, ukupno 84x12m). Sastoji se od u dva reda postavljene 42 garažne jedinice dimenzija 3x5m, trafostanice na sjeveru dimenzije 5x10m , toplinske podstanice na jugu dimenzije 10x10m i centralno postavljenog pješačkog prolaza širine 4m (u nastavku linije prolaza kroz stambene objekte). Visina objekta na najvišem dijelu (rub nadstrešnice) je 3m, dok je neto visina garaža 2.4 m. (Prilog br.3)

Konstrukcija objekta je armirano-betonska: betonski zidovi debljine 20 cm postavljeni na rasponu 3m (širina garaže) i grede iznad vrata garaža visine 60cm nose stropnu armirano betonsku ploču debljine 16cm.

Specifičnost poprečnog presjeka objekta je da je krov upušten za 40-cm u odnosu na nadstrešnicu, te je time oblikovano korito za sloj zemlje i niskog zelenila. Odvodnja vode sa krova (iz korita), kao i postojanje hidroizolacije nije vidljivo bez dodatnih istražnih radova.

Gustoća postavljenih nosivih zidova i armirano betonska konstrukcija vrlo su kvalitetno izvedene i prema mišljenju statičara dipl.ing.građ. Marina Grubišića za predviđena opterećenja (samo statička, ne i pokretna opterećenja zbog pristupa koji nije predviđen) čak predimenzinirane. Pretpostavka statičara je da je takvo dimenzioniranje proizašlo iz razloga što je predviđen znatno deblji sloj zemlje i zelenila nego izveden, kao i natapanje zemlje vodom koja se zadržava u slučaju kiše i snijega. Armirano-betonska konstrukcija zidova je u odličnom stanju. Vidljivi su pojedinačni tragovi sanacije krova postavom limenog pokrova, što ukazuje na problem dotrajale ili čak nepostojeće hidroizolacije, i iz tog razloga moguće oštećenosti stropne konstrukcije.

2.2.3. Vlasnički odnosi

Garažni objekt nalazi se na katastarskim zemljišnim česticama br. 441/4 do 441/47, k.o. Trnje u Zagrebu. Stambena zadruga¹⁴ "Kooperativ" izgradila je objekt 1967.god. U razgovoru sa vlasnicima stanara i uvidima u njihovu dokumentaciju o vlasništvu postoje dokazi o tom participativnom financijskom modelu. Privatni vlasnici direktno su sufinancirali i izgradnju garažnog objekta na temelju čega su prema zadružnom modelu postajali privatni vlasnici garaže.

Prema dostupnoj dokumentaciji Općinskog građanskog suda u Zagrebu¹⁵ upisano vlasništvo garažnog objekta je slijedeće: 28 garaža je društveno vlasništvo, a 14 garaža su u vlasništvu Republike Hrvatske (udovoljeno zahtjevu za upis 20.01.2010.god). Garaže koje su upisane kao društveno vlasništvo u posjedu¹⁶ su Grada Zagreba. (Prilozi br.4,5,6)

Prema Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996.¹⁷ osobe koje su po raznim osnovama stekle ili imale pravo vlasništva na zgrade na građevinskom zemljištu u društvenom vlasništvu (1945.-1991.), dana 8. listopada 1991. stekle su pravo vlasništva na zemljište koje pripada zgradi, čime se uvodi pojam nekretnine kao cjeline oba. Nekretnina je definirana u članku 9. stavku 1. istog Zakona kako slijedi:

Pojedinačnu nekretninu čini zemljišna čestica, uključujući i sve što je s njom razmjerno trajno povezano na njezinoj površini ili ispod nje; ali kad je više zemljišnih čestica upisano u

¹⁴ Stambene zadruge su članske organizacije gdje građani ulažu svoja sredstva i uz pogodnosti koje im daje država dolaze do krova nad glavom. Poslije Drugoga svjetskog rata razvoj stambene politike u Hrvatskoj bio je pod snažnom kontrolom države. Stambeno zadrugarstvo, koje je tradicionalno promicalo privatnu inicijativu u stambenom zbrinjavanju, nije imalo pravo građanstva. Najveći broj stambenih zadruga osnovan je između 1956. i 1963. godine. U to vrijeme u Zagrebu je bilo 202 stambene zadruge, pretežno zatvorenog tipa - u poduzećima. Prema Gojko Bežovan, Neprofitne stambene organizacije i izazovi njihovog razvoja u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, Svezak 15, Br. 1, 2008.

¹⁵ Izvadak iz zemljišne knjige Općinskog građanskog suda u Zagrebu, broj zemljišno knjižnog uložka 2009, od 19.05.2011.

¹⁶ Posjednik je osoba koja ima faktičnu vlast glede neke stvari, prema Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, NN 91/96.

¹⁷ *Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima*, NN 91/96, 28.10.1996., Narodne novine, Zagreb, izvor: <http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx>.

zemljišnoj knjizi u isti zemljišnoknjižni uložak, one su pravno sjedinjene u jedno tijelo (zemljišnoknjižno tijelo), koje je kao takvo jedna nekretnina.

Tumačenje prof. Petra Simonettija¹⁸ odnosa vlasništva građevine i zemljišta je slijedeće:

“Nekretnine kao objekti stvarnih prava su određene zemljišne površine međusobno razgraničene geometrijskim linijama (katastarske i građevinske čestice) i sve što je s njima ljudskim radom trajno spojeno na površini ili ispod nje. Pravna pretpostavka za pravno jedinstvo nekretnine koje izražava tradicionalno načelo *superficies solo cedit* je trajna veza spojenih stvari sa zemljištem, trajne zgrade i druge građevine i sve što zemlja rađa na površini bilo da je samoniklo ili posijano odnosno posađeno... Zemljišne čestice (nekretnine) kao objekti prava vlasništva i drugih stvarnih prava horizontalno su omeđene drugim nekretninama u vlasništvu određene osobe, ili općim dobrom ili javnim dobrom u općoj uporabi. Nekretnine su vertikalno ograničene granicom pravno opravdanog interesa vlasnika da isključi tuđe zahvate u dubinu i visinu. Izvan tih granica prostire se opće dobro koje imaju pravo koristiti svi pod uvjetima i na način koji propisuje država u granicama svoga suvereniteta. Predodžba o neograničenom pravu vlasništva do zvijezda (*usquae ad sidera*) srušio je zrakoplov...”

Uvidom u dokumentaciju stanara koji koriste garaže utvrđeno je da imaju kupoprodajne ugovore kojima dokazuju svoje privatno vlasništvo nad garažama. Problem uknjižbe njihovog privatnog vlasništva, a time i rješavanja problema održavanja čitavog objekta i eventualne rekonstrukcije, posljedica je pretvorbe vlasništva nad zemljištem iz društvenog u privatno (pripadajuće na njoj sagrađenom objektu). Ta specifičnost i problemi koji iz nje proizlaze karakteristični su za postsocijalistički tranzicijski period od početka 1990-ih, i još predstavljaju veliki problem korištenju i održavanju mnogih objekata koji su zbog nedefiniranog statusa u sve lošijem stanju ili se ne koriste.

¹⁸ Petar Simonetti, Nekretnine kao objekt prava vlasništva i prava građenja, *Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta U Rijeci* - 30 (1), 04/2009, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, izvor: <http://www.shendusou.com/search?q=cvview:ZuOLO4bHwp&l=all>.

Rješenje tog pravnog problema, kroz dugogodišnji niz izmjena i dopuna Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima¹⁹, konačno je definirano zadnjom izmjenom uvođenjem obveze etažiranja objekata do početka 11.mjeseca 2012.god. Etažiranje je tehničko - upravno - pravni postupak kojim se uspostavlja etažno vlasništvo. U Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima definirano je kao:

“Etažno vlasništvo je vlasništvo nad stanom ili drugom samostalnom prostorijom (poslovnim prostorom, garažom, itd.), povezano s odgovarajućim suvlasničkim dijelom (idealnim dijelom) nekretnine koja se sastoji od zemljišta sa zgradom ili od prava građenja sa zgradom.”

Međutim, u ugovorima se pojavljuje površina 13.44m² (što odgovara korisnoj površini garaže bez zidova), dok je veličina katastarske čestice 15.00m². Zbog te razlike, tj. vjerojatno zato što su svi sudjeluju u vlasništvu cjeline građevine čiju konstrukciju nije moguće podijeliti, svi pojedinačni zahtjevi privatnih vlasnika za uknjižbom privatnog vlasništva nad pojedinačnim garažama su odbijeni, te je ih potrebno okupiti i informirati o potrebi i njihovoj obavezi provođenja etažiranja građevinskog objekta kako bi ostvarili svoja prava.

¹⁹ NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09
<http://www.zakon.hr/z/241/Zakon-o-vlasni%C5%A1tvu-i-drugim-stvarnim-pravima>.

2.3. IZVOĐENJE PRIVREMENE ARHITEKTURE-URED NA OTVORENOM

Privremena arhitektura u odnosu na konkretan kontekst odnosi se na privremenu konstrukciju sagrađenu od građevinske skele u obliku pomične platforme koja u širini jedne garaže kao osnovnog modula nakriva prizemni garažni objekt. (Prilog br. 7)

Privremena konstrukcija od građevinske skele uspostavlja nove tj. naglašava ne/postojeće prostorne odnose koje formiraju zgrade i garažni objekt, a to je snažno artikuliran zračni prostor među zgradama tj. nad garažnim objektom. Građevinska skela odabrana je upravo zbog njenog izvornog karaktera privremene konstrukcije. To je istovremeno zatvoren i otvoren sustav, kao modularan i elementima ograničen sustav preuzet direktno iz jezika građevinske struke, otvoren prema vlastitom kreativnom strukturnom promišljanju konfiguracija. Omogućava bazičnu prostornu pomoćnu infrastrukturu, ne implicirajući nikakav sadržaj, ona je opći i „no name“ alat i kao takav prikladan za razna prostorna istraživanja. Tu estetiku nailazimo u projektima i tekstovima situacionista „... arhitektonski sklop kojeg želimo stvoriti je konstrukcija dinamičkog okoliša povezana sa stilovima ponašanja - ona će dati nove funkcije postojećim arhitektonskim formama, te emotivno i plastično koristiti sve moguće vrste prenamijenjenih objekata, dizalica, građevinskih skela.“²⁰

Kao takavo osnovno prostorno sredstvo ili alat, građevinska skela korištena je na razne načine u mnogim umjetničkim radovima, od kojih ću ovdje navesti neke primjere koji skelu koriste kako bi uspostavili nove prostorne odnose u odnosu na specifičan izgrađeni prostor u kojem je postavljena.

Francuski umjetnički kolektiv stalno ga koristi u svojim radovima, kao npr. projekt *Metavilla*²¹ izveden 2006. na venecijanskom Biennalu, gdje su prostor francuskog

²⁰ Guy Debord, u Francesca Ferguson, Tracing the theories of situationists in contemporary architecture and urbanism, *SAM*, no. 02, theme: „Instant Urbanism“, Basel, 2007.

²¹ *SAM*, no. 02, Theme: „Instant urbanism“, Basel, 2007, str. 10-11.

nacionalnog paviljona (i prostor krova) doslovno okupirali velikom konstrukcijom od građevinske skele, koja je u sebi udomljavala sve potrebne stambene i rekreativne funkcije za život umjetičkog kolektiva i gostiju tijekom više mjeseci trajanja izložbe. U svom manifestu *Recepti za efemernu arhitekturu* svoj rad nazivaju open-source arhitekturom. Koristeći se takvim sustavom (građevinskom skelom) sami proizvode konstrukcije, odbijajući time uobičajenu arhitektonsku praksu koja je ekonomski i politički uvjetovana. Konstrukcije pružaju posjetiocima na korištenje i prisvajanje, a upravo ta interakcija između ljudi i njihovog okoliša sačinjava njihove radove. (Prilog br. 8)

Prof. Peter Fattinger sa Bečkog Tehničkog Univerziteta sa svojim studentima 2005.god. u samom centru Bečkog trga Wallensteinplatz podigao je konstrukciju od građevinske skele visoku 20m - *Add on. 20 höhenmeter*²² - kao privremenu strukturu za komunikaciju i interakciju sa prolaznicima i posjetiocima tj. objekt sa vlastitom infrastrukturom namijenjen korištenju. Na raznim etažama konstrukcije bili su smješteni i razni pefabricirani elementi (kao kamp kućica, jacuzzi, kiosci, povrtnjaci) u kojem su korisnici čak mogli i prenoćiti. Rezultat je bio socijalna skulptura sa utkanim raznim elementima svakodnevnog života nasred javnog prostora. (Prilog br. 9)

U radu *Ured na otvorenom/otvoreni ured* konstrukcija od skele korištena je u odnosu na kakrakterističan garažni objekt kao element koji ga premošćuje i pomiče se duž njegove duže osi. Konstrukcija od građevinske skele širine je jedne garaže (cca 3m) i neznatno viša od postojećeg garažnog objekta što omogućuje njenu statičku neovisnost. Njena dužina je 12m (+ stubišta) tj. čitava širina garažnog objekta. (Prilozi br. 10,11)

Konstrukcija je mobilna, na kotačima, što omogućava njeno jednostavnu translaciju duž osi garažnog objekta. Taj pomak ostvarivat će se u predviđenim vremenskim intervalima i u slučaju kolizije sa korištenjem garaža (ukoliko budu sprečavale izlazak i ulazak automobila u garaže). Na nju su povezana dva mobilna stubišta, sa svake strane garažnog objekta. (Prilog br. 12)

²² SAM, no. 02, Theme: „Instant urbanism“, Basel, 2007, str. 8-9.

Uvođenjem ovakve konstrukcije u konkretan prostor omogućena je komunikacija tj prelaz preko krova s jedne strane parkirališta na drugu, što ukazuje na postojeći problem, da garažni objekt u svojoj dužini od 82m sada predstavlja prepreku i odvaja te prostore (osim jednog centralnog prolaza). Postavom konstrukcije otvara se pitanje komunikacije, kako u prostornom smislu, tako i u smislu društvenosti.

Pomicanjem tj. lebdenjem iznad krova garažnog objekta, ona se nalazi u nedefiniranom prostoru idealnih zajedničkih udjela vlasništva. Njih je nemoguće precizirati, a time i osporiti njeno bivanje na krovu ukoliko postoji dogovor sa dva vlasnika garaža. Ovaj spekulativni aspekt tematizira upravo taj odnos individualnog i zajedničkog u zakonskoj regulativi, te potiče promišljanje o cjelini krovne plohe.

2.4. RAD SA LOKALNOM ZAJEDNICOM - OTVORENI URED

Kao privremeni sadržaj na izgrađenoj konstrukciji ponudit ću svoje profesionalno znanje stanarima svog susjedstva. Tijekom (više) dana održat ću se dijalog sa stanarima o predmetnom prostoru i arhitektonske konzultacije za stanare - Otvoreni ured.

Kako bih potakla interes stanara i vlasnika garaža za sudjelovanjem i uključila što veći broj istih, poslužit ću se metodom besplatnog dijeljenja arhitektonskih savjeta za njihove stambene i druge potrebe. Stanari će moći dobiti savjete o preuređenju svojih stanova ili njihovih dijelova, razne tehničke savjete o izvedbi manjih zahvata, savjete o urbanističkoj regulativi, problemu upisa vlasništva nad garažama u građevinskim knjigama, svemu što ih bude zanimalo, a ja budem u mogućnosti odgovoriti iz svog stručnog znanja i iskustva. Besplatno arhitektonsko savjetovanje, uključuje mali eksperiment izlaganja dijela sebe svom susjedstvu u kojem živim kao jedan od stanara i profesionalno djelujem. Volonterski aspekt uključen je namjerno, ukazujući stanarima da na taj način mogu mnogo dobiti jedni od drugih, ali i kako bi ih motivirala da učine isto.

Dijalog će se voditi na temu da li stanari mogu i žele krovnu plohu garaža zamisliti kao mogući novi društveni prostori svog susjedstva. Razgovarat ćemo i o našim (njihovim i mojim) potrebama, problemima i prijedlozima vezano za život i javni prostor u ovom susjedstvu, te o prijedlozima rekonstrukcije krova garaža u taj novi javni-društveni-socijalni prostor. On bi mogao udomiti sadržaje kao što su npr. dječje igralište, sportsko rekreacijski sadržaji, održavanje skupova stanara te razne vrste susjedskih aktivnosti (radionice na otvorenom gdje bi bile moguće razne slične aktivnosti razmjene znanja i vještina, turniri u društvenim igrama, razmjene knjiga i ne/potrebnih predmeta, i svega onoga što stanari predlože prema svojim potrebama i interesima, i dr.).

Osim direktne neposredne komunikacije sa stanarima, glavna namjera ovog rada je da stanari koji prisustvuju konzultacijama dobiju novo iskustvo prostora krova garaža. Na taj način dobit će novu vizuru sa tog mjesta - drugačiju od svakodnevne, sa koje gledaju i/ili ne

vide taj prostor sa uobičajenih pozicija, iz svojih stanova. Prostorije okrenute prema garažama su kuhinje, kupaoalice i horizontalane komunikacije zgrade - otvorene galerije koje vode na stubišta, a koje stanari često koriste kao vanjske produžene prostore stanova za sjedenje, sušenje rublja, uzgoj cvijeća i dr.

U ostvarivanju što bolje komunikacije sa potencijalnim interesnim skupinama, a u cilju realizacije projekta rekonstrukcije krova garažnog objekta (koji je planiran kao nastavak ovog umjetničkog projekta), želim angažirati što veći broj vlasnika garaža za sudjelovanje zbog provjere potencijala njegove realizacije. Obzirom da se radi o privatnim vlasnicima, nastavak projekta koji uključuje realizaciju prijedloga rekonstrukcije krova garažnog objekta, ovisi o njihovoj reakciji, inicijativama, prijedlozima, željama i potrebama.

2.5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKO STVARALAČKOG PROCESA

Istraživačko stvaralački pristup moguće je povezati sa načinom arhitektonskog mišljenja u projektiranju tj kreativno-analitičkim pristupom u odlučivanju i rješavanju problema. Problemizirajući nove metode arhitektonskog djelovanja Michael Shamiyeh²³ smatra da treba iznova promisliti potencijale profesionalnih vještina i tehnika, kako bi se arhitektura opravdala kao oblik znanja. Takva vrsta mišljenja i pristupa razlikuje se od analitičkog načina koji problem rješava putem racionalnih odbira između alternativa, induktivno-deduktivnom metodom. Kreativni moment je stvaranje novih ideja u odnosu na problem, tj. zamišljanje onoga što još ne postoji. Shamiyeh povezuje taj kreativni način arhitektonskog mišljenja i abduktivnu metodu²⁴. Abduktivno zaključivanje, koje počinje od seta prihvaćenih činjenica tj. jedna od tri varijable je poznata, uključuje uzročnu tvrdnju tzv. ako-onda izjavu. Obzirom na složenost i razne mogućnosti formulacije nekog problema u arhitekturi nije moguće prvo identificirati problem, a zatim rješenje. Rješenja se pojavljuju čitavo vrijeme dok se problem formulira i tu se javlja veza sa abduktivnom metodom zaključivanja. Arhitektonskoj praksi je svojstven upravo takav način razmišljanja - hipotetski, koji koristi logiku nagađanja. Kao takav on potiče inicijativu i u mogućnosti je da kreira novost.

Kreativni pristup rješavanju problema Shamiyeh naglašava kao vrlo važan, zbog mogućnosti njegovog apliciranja na rješavanje problema u raznim drugim područjima, te tu vidi mogućnost da arhitektonska profesija proširi svoje polje djelovanja. Na taj način svoju stručnost mogla bi primjenjivati svjesnije u obnovi profesije i njenoj većoj društvenoj relevantnosti, što je intencija ovog rada. Kroz ovakav pristup rad želi ispitati i mogućnost daljnjeg razvoja projekta rekonstrukcije u smjeru njegove realne izgradnje.

²³ Prema Michael Shaiyeh, „Design new futures“ u *Volume*, no.14, tema: Unsolicited architecture, NAI Publishers, 2007, str. 22-25.

²⁴ Prema Michaelu Shaiyehu postavio ju je Charles Sanders Pierce početkom 20st. kao metodu u kojoj se odabire hipoteza koja bi, kada bi bila istinita, najbolje objasnila relevantni dokaz.

Ovaj istraživačko-stvaralački rad obuhvaća slijedeće faze:

1. Istraživačku
2. Projekt privremene konstrukcije
3. Pripremu arhitektonskih konzultacija
4. Izvođenje privremene arhitekture
5. Izvođenje arhitektonskih konzultacija na privremenoj konstrukciji

1. Istraživačka faza

a) Istraživanje literature, arhivske građe u Arhivu Grada Zagreba i web sadržaja o nastanku urbanističko arhitektonskog projekta bloka

1. datiranje projekta i gradnje, autorstvo
2. analiza arhitektonsko-urbanističkog koncepta
3. analiza društveno povijesnog konteksta nastanka projekta

b) Snimak postojećeg stanja:

1. izmjera garažnog objekta - koristeći digitalni mjerač udaljenosti
2. izrada nacrtu u digitalnom obliku prema izmjerenom
3. analiza postojeće konstrukcije garažnog objekta u suradnji sa statičarom Marinom Grubišićem, stanje konstrukcije, dimenzionirano opterećenje, prijenos sila u odnosu na konstruktivni sistem
4. fotografiranje

c) Istraživanje porijekla vlasništva obuhvaćalo je sljedeće korake:

1. razgovor sa susjedima starosjediocima - stanarima koji su o objektu od dana useljavanja samog objekta o načinu sticanja vlasništva nad garažama
2. istraživanje zemljišno knjižnih uložaka u zemljišnom odjelu Općinskog građanskog suda u Zagrebu u suradnji sa odvjetnikom Tomislavom Nagyom
3. razgovor sa predstavnicom stanara - dobivanje podataka o vlasnicima garaža, obzirom da ne postoji trag u zemljišnim knjigama
4. razgovor sa vlasnicima garaža i uvid u njihovu imovinsku dokumentaciju

Za održavanje konzultacija potrebno je dobiti točan termin i dozvolu za izvedbu ovog rada od nadležnog gradskog ureda i obavijestiti Ministarstvo unutarnjih poslova o načinu i terminu održavanja.

2. Projekt privremene konstrukcije - građevinske skele

Tijekom istraživačko-kreativnog procesa kroz niz varijanti odabrano je jedno rješenje. (Prilog br.13). Za izvedbu je potrebno izraditi arhitektonski projekt i u suradnji sa statičarom statički projekt građevinske skele. On obuhvaća:

1. arhitektonske nacрте u mjerilu 1:100
2. tekstualni opis konstrukcije i njene izvedbe
3. popis dodatnog mobilijara i opreme potrebne za održavanje arhitektonskih konzultacija
4. statički proračun potvrđen od ovlaštenog statičara

Sve navedeno potrebno je za dobivanje dozvole za izvedbu arhitektonske intervencije od nadležnog gradskog ureda, kao i za izvođenje konstrukcije.

3. Priprema arhitektonskih konzultacija

Kako bi dobro pripremila savjetovanje, stanari će na kućnu adresu dobiti pismeni poziv koji će uključivati i anketni dio kako slijedi:

1. poziv, obavijest o datumu i mjestu održavanja Ureda na otvorenom/Otvorenog ureda,
2. kratak životopis i sažetak projekta
3. dio prostora papira u kojem će moći napisati svoj problem ili potrebu (kako bi ga mogla proučiti i pripremiti savjete i eventualni dodatni materijal iz literature)
4. prostorni prikaz garažnog objekta i stambenih zgrada sa mogućnošću grafičkog interveniranja u njega
5. pitanja o zadovoljenju životnih potreba u susjedstvu
6. pitanja o njihovim željama i potrebama u odnosu na društveni prostor susjedstva

Tako ispunjeni predložak bit će zamoljeni vratiti u moj poštanski pretinac. Sakupljenu dokumentaciju obradit ću u digitalnom obliku (skeniranje) i koristiti u daljnjem radu kao predložak njihovih želja i potreba (uz njihovo dopuštenje).

Prema broju zainteresiranih napraviti ću terminsku tablicu u koju će moći upisivati tj. zakazati termin konzultacija. Tablica će biti izložena na vidljivom i dostupnom mjestu (jednom, kako ne bi došlo do preklapanja termina) o kojem će biti pismeno obaviješteni.

Za rad sa stanarima priredit ću različit grafički materijal: dokumentaciju o povijesti objekata i arhitektonskoj ideji autora arhitekta Ostrogovića, fotografije, fotomontaže, izvode iz dokumentacije o pravnoj regulativi i status garažnog objekta.

Tako pripremljene konzultacije održat će se na izvedenoj privremenoj konstrukciji prema dogovorenom terminu.

4. Izvođenje privremene arhitekture

Prema projektu građevinske skele izvođač građevinskih radova će izvesti privremenu konstrukciju do dana izvođenja arhitektonskih konzultacija i rasporemiti je po završetku. Svoj rad će izvesti besplatno, koristeći posjedujuću građevinsku skelu. Za svoj rad priložit će sve potrebne ateste o sigurnosti korištenja građevinske skele.

Iskoristila sam poznanstva različitih izvođača građevinskih radova, kako bi ispitala njihovu zainteresiranost za sudjelovanje u ovom neprofitnom studentskom projektu, te odabrala onog koji je pokazao najviše entuzijazma i rado se uključio u projektiranje i savjetovanje o raznim mogućnostima izvedbe.

5. Izvođenje arhitektonskih konzultacija

Prema dogovorenom terminu stanari će dolaziti na lokaciju. U polusatnom terminu razgovarati ćemo o problemu oko kojeg trebaju savjetovanje i o projektu rekonstrukcije kroz formu *storytellinga*²⁵ (na koji način bi koristili taj prostor-igralište na krovu garaža kada bi on bio izgrađen?), a priče će biti zabilježene u audio format. Također, imat će mogućnost prošetati po konstrukciji i dobiti osjećaj prostora u kojem se nalaze. Između tih termina (ovisno o njihovoj popunjenosti) na lokaciji će obavljati svoje uobičajene radne zadatke i organizirati neobavezno druženje sa posjetiocima, prijateljima (zajednički objed, večernje piće i slične aktivnosti koje inače živim u svom uredu).

U pravilnim intervalima konstrukcija će se uz pomoć sudionika pomicati na sljedeću poziciju, kako bi u različitom trenutku svi dijelovi krova bili prekriveni. Svaku poziciju zabilježiti će fotografiranjem iz iste točke gledišta, a sve fotografije će objediniti u jedinstven prikaz kompjuterskom obradom (tijekom rada u privremenom uredu na konstrukciji).

Završetak rada Ureda na otvorenom/otvorenog ureda obilježiti će prezentacijom tog integralnog prikaza zajedničkog korištenja krova, dobivenih rezultata tj mišljenja sustanara i vlasnika garaža, te diskusijom o njihovim željama i mogućnostima za daljni rad na projektu, tj. ka njegovoj realizaciji. Po završetku izvođenja rada svu prikupljenu dokumentaciju, radni materijal sa arhitektonskih konzultacija, audio snimke storytelling-a, fotografsku dokumentaciju izvođenja rada i objedinjeni integralni prikaz objavit će na profilu osnovanom na društvenoj mreži (web). Na taj način biti će dostupan svima za komentiranje i daljnju komunikaciju unutar interesne skupine, kao i komunikaciju sa mogućim ostalim zainteresiranim sudionicima.

²⁵ Više u poglavlju Participacija u arhitekturi i community-art (poglavlje 3.2.4.).

3. PRIVREMENA ARHITEKTURA - ARTIKULACIJA POJMA

3.1. Privremena arhitektura - glavne odrednice

Pojam privremena arhitektura odredit ću u odnosu na definiciju arhitekture kao društvene, umjetničke i tehničke prakse koja je diskurzivno ideološki i politički povijesno i geografski određena.²⁶ Za razliku od arhitekture uopće, privremenu arhitekturu odlikuje njena temporalnost, u smislu posebne kvalitete koja proizlazi iz karaktera privremenosti, a ne samog ograničenog vremenskog trajanja.²⁷ Zbog te svoje karakteristike ima specifičnu sposobnost “interpretacije i proizvodnje mogućnosti prikazivanja mikrosocijalnih i svakodnevnih izvedbi, funkcija i efekata produciranja životnog prostora u globalnom postindustrijskom svijetu”²⁸. Na taj način ona komentira mikrostrukture i mikrokonstrukcije kulturalnih identiteta i njihove konstrukcije u specifičnom artificijelnom prostoru, i to ju pozicionira kao specifičnu pojavnost u eri kulture.

Ona može biti mobilna što znači da ju je moguće u završenom obliku postavljati tj. prenositi u različita prostorna okruženja ili u svojoj stukturi montažno-demontažna, tj. otvorene nezavršene forme.

Moguće je napraviti razliku između različitih tipova privremene arhitekture prema funkciji kao npr.: 1. Privremena arhitektura za stanovanje, 2. Privremena komercijalna arhitektura, 3. Privremena arhitektura za scenske događaje, 4. Privremena arhitektura kao umjetnička instalacija, 5. Privremena arhitektura kao društveni aktivizam i dr.

1. Privremena arhitektura za stanovanje rješava pitanja hitnog smještaja ili nomadskog načina života.

²⁶ Definicija izvedena prema Miško Šuvaković, *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Horezky, Zagreb, 2005, str. 68.

²⁷ Prema „Glossary“, *Temporary urban spaces*, ed. Florian Haydn, Robert Temel, Birkhäuser, Basel, 2006, str. 17.

²⁸ Miško Šuvaković, *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Horezky, Zagreb, 2005, str. 74.

Primjer: Za potrebe privremenog smještaja prinudno iseljenog stanovništva japanski arhitekt Shigeru Ban²⁹ kontinuirano razvija sistem montažnih kuća „paper log houses“, čiji je osnovni građevinski materijal prerađeni papir. Elementi tuba od prešanog papira čine zidove, koji su postavljeni na temelje i pod napravljen od povezanih kutija za boce (gajbi za pivo) i natkriveni nepromočivim platnom. Projekt je nastao kao odgovor na prirodne katastrofe u Japanu 1995., Ruandi 1999., Turskoj 2000., Indiji 2001. a financirale su ih međunarodne humanitarne organizacije. (Prilog br. 14)

2. Privremena komercijalna arhitektura je sredstvo za komunikaciju komercijalnog sadržaja prema potrošačima.

Primjer: Povodom svjetskog nogometnog prvenstva 2008. god. u raznim gradovima Hrvatske na glavnim gradskim trgovima postavljeni su šatori tzv. Karlovačko korner³⁰, za gledanje live prijenosa utakmica uz konzumaciju Karlovačkog piva. Šatori su financirani isključivo od Karlovačke pivovare, jednog od dva najveća proizvođača pivovarske industrije u Hrvatskoj, bili su dio sveopće reklamne kampanje i kao takvi imali snažan vizualni identitet iste. Takav način marketinške strategije kroz brendiranje proizvoda vezivanjem uz veće sportske događaje i određeni stil života, rezultirali su trenutnim velikim financijskim dobitkom (podatak koliko se prodaja piva povećala u to doba) ali i dugoročnoj prisutnosti u svijesti potrošača. (Prilog br. 15)

3. Privremena arhitektura za scenske događaje obuhvaća artikulaciju prostora za izvođačke umjetnosti, prostore političkog spektakla, razne sportske i kulturne manifestacije.

Primjer: pozornica za misno slavlje Pape Ivana Pavla II 2003 u Zadru, arhitekta Nikole Bašića³¹. Pozornica na Forumu (gradski trg iz rimskih vremena) u povijesnoj jezgri Zadra smještena je u prirodnoj scenografiji ispred crkve sv. Donata i zvonika zadarske prvostolnice Sv. Stošije. Visinski je podijeljena u nekoliko nivoa, a centralni dio sa oltarom zamišljen je nalik gajeti, tradicionalnoj dalmatinskoj lađi, s jarbolom u sredini, na kojem je razapeto latinsko jedro. Na raznim nivoima pozornice na više od 500 m² bilo je razmješteno

²⁹ Objavljeno na http://www.shigerubanarchitects.com/SBA_WORKS/SBA_DRP/SBA_DRP_index.htm.

³⁰ Objavljeno na <http://www.karlovacokorner.com/galerija/4/>.

³¹ Objavljeno na <http://www.d-and-z.hr/reference.htm>.

pet vjerskih elemenata, a uz nju su se montirale i tribine za zbor od 1200 pjevača. Odabir takvog gradskog povijesnog ambijenta upotpunjenog vjerskom ikonografijom i ideja da se pozornica "razlomi" na nekoliko nivoa omogućila je različite kutove snimanja, tako da je svaki pogled kamere na Svetog Oca bio drugačiji i spektakularan, sve u cilju opće teatralizacije ovog vjerskog i političkog događaja. (Prilog br. 16)

4. Privremena arhitektura kao umjetnička instalacija je trodimenzionalno umjetničko djelo koje postavljeno u prostoru, te uspostavlja prostornih odnosa unutar sebe i sa okolinom tendira da bude arhitektura.

Primjer: Andrea Zittel, umjetnica iz Kalifornije tematizira pitanje percepcije slobode i osobnog oslobađanja i neovisnosti kroz seriju modela mobilnih hibridnih stambenih mikro jedinica nalik kućicama za kampiranje (A-Z homestead unit A-Z, 2003)³² koje izbjegavaju regulacijsku kontrolu birokratskog sistema, karakterističnog za izgrađene fiksne nastambe. Projekti su većinom financirani u okviru institucionalnog kustosko-umjetničkog sistema. (Prilog br. 17)

5. Privremena arhitektura kao društveni aktivizam je hibridna umjetnička praksa koja se javlja kao reakcija na određene društveno ekonomske probleme. Kao proaktivna praksa zagovara društvenu promjenu, kroz istraživanje i reartikulaciju odnose moći evidentiranih u prostoru.

Primjer: Američki umjetnik Michael Rakowitz osmislio je skloništa (šatore) za beskućnike (Parasite, 1998-2000)³³ koji parazitiraju na odvodima zraka ventilacijskih i klima-sustava, na način da se topli zrak odvoda koristi za punjenje i grijanje dvostruke membrane šatora. Rade se po narudžbi i distribuirani su za više od 30 beskućnika u SAD-u (Boston, New York). (Prilog br. 18)

³² Objavljeno u Lukas Feireiss, Robert Klanten (eds.), *SpaceCraft: Fleeting Architecture and Hideouts*, Die Gestalten Verlag, Berlin, 2007, str. 178.

³³ Objavljeno u Lukas Feireiss, Robert Klanten (eds.), *SpaceCraft: Fleeting Architecture and Hideouts*, Die Gestalten Verlag, Berlin, 2007, str. 42.

3.2. PRIVREMENA ARHITEKTURA KAO SITE-SPECIFIC PRAKSA

3.2.1. Site-specific umjetnost

Kao pojam site-specific umjetnost pojavljuje se 60-ih godina 20. stoljeća i nastala je kao oblik umjetnosti koji uzima specifičnu mjesto kao realni prostor svog nastanka i fokusira se upravo na nerazdjeljivost tog odnosa umjetničkog rada i mjesta³⁴. Pojavljuje se kao reakcija na komodifikaciju umjetnosti i problematiziranje autonomije i univerzalnosti umjetničkog djela. Danas se koristi niz izvedenica pojma site-specific kako bi se rastumačile i pozicionirale suvremene umjetničke prakse. Ukazuju na pokušaj rehabilitacije kritičnosti karakteristične za radove s kraja 1960-ih i početka 1970ih godina, ali i distanciranje od dominantne pozitivističke formulacije pojma koji je kao takav u političkom i estetskom smislu iscrpljen, korišten i adaptiran u razne institucionalne diskurse, te asimiliran u dominantnu kulturu.

Upravo iz tog razloga Miwon Kwon u svojoj knjizi „One place afther another“ analizira njegove konceptualne limitacije koje su dovele do toga da se sam pojam kao takav više nije činio održiv kao kritički koncept, te ga je bilo potrebno rekonceptualizirati. Dakle, pojam site-specific Miwon Kwon postavlja kao problemski koncept (ne kao umjetnički žanr), tj specifičan način tumačenja umjetnosti kao prostornih politika. Taj stav koncipirala je u odnosu na tumačenje Rosalyn Deutche koja site-specific tumači kao urbano-estetički ili prostorno-kulturalni diskurs koji kombinira ideje umjetnosti, arhitekture i urbanog dizajna s jedne strane sa teorijama grada, društvenog prostora i javnog prostora s druge strane.³⁵ Da bi to pojasnila potreban je kratak pregled razvoja site-specific umjetnosti, kao i njegova relacija u odnosu na pojam public-art.³⁶

³⁴ Definicija mjesta prema Aldo vani Eycku.

³⁵ Miwon Kwon, *One place afther another*, MIT, Cambridge, Massachusetts, 2004, str. 60.

³⁶ Ukratko sažet prema knjizi Miwon Kwon, *One place afther another*, MIT, Cambridge, Massachusetts, 2004.

3.2.2. Razvoj site-specific umjetničkih praksi

Početno poimanje site-specific umjetnosti krajem 60-ih godina 20. stoljeća kao specifičnost mjesta inkorporiralo je fizičke uvjetovanosti specifičnog prostora kao integralnog dijela proizvodnje, prezentacije i recepcije umjetničkog djela. Opipljiva realnost mjesta, njegov identitet, sačinjen je od jedinstvene kombinacije fizičkih elemenata: dužina, dubina, visina, tekstura, oblik, mjerilo i proporcije prostora, topografija, klimatski uvjeti, i dr. U tom smislu ovaj prvi model tumačen je kao fenomenološki model. To je značilo da prostor umjetničkog djela nije više percipiran kao prazna ploča, tabula rasa, već kao realno mjesto. Drugi aspekt koji je time istovremeno uveden bio je novi odnos umjetničkog djela i njegove publike kao cjeline potrebne da bi neko umjetničko djelo bilo dovršeno, što je zahtijevalo fizičku prisutnost publike i neposredno iskustvo mjesta.

Institucionalna kritika i konceptualna umjetnost 1970-ih godina razvile su društveno institucionalni model (u odnosu na prethodni fenomenološki model), zasnivajući ga shvaćanju specifičnosti mjesta kao kulturalnog okvira definiranog kroz institucije umjetnosti, a ne njegovog fizičkog prostornog aspekta.³⁷ Specifičnost mjesta u ovoj definiciji znači dekodiranje i rekodiranje institucionalne konvencije, tj. razotkrivanje načina na koji institucije proizvode značenje i oblikuju kulturnu i ekonomsku vrijednost umjetničkog djela.

„Umjetnost, i sve drugo što ona jest, je isključivo političko. Zahtijeva se analiza formalnih i kulturnih granica (ne jednih ili drugih) unutar kojih se umjetnost bori i egzistira.“³⁸

Na taj način specifični prostori umjetničke kritičke intervencije postaju sama tehnika i djelovanje institucija i način na koji oni opisuju definiciju produkciju i prezentaciju umjetničkog djela. Ovaj smjer dematerijalizacije prostora umjetničkog djelovanja vodio je

³⁷ Miwon Kwon, *One place after another*, MIT, Cambridge, Massachusetts, 2004, str. 13.

³⁸ Daniel Buren, citirano kod: *Ibid*, str. 14

simultano i dematerijalizaciji samog umjetničkog djela.³⁹ Iako je ta kritika sistema umjetnosti i njenih institucija bila velika tema u to vrijeme u umjetnosti, za suvremene site-specific orijentirane umjetničke prakse dominantan je intenzivniji angažman sa svijetom izvan sistema umjetnosti tj. svakodnevnim životom.

Ekspanzija umjetnosti iz galerijsko-muzejskog prostornog sistema uključuje prostore, institucije i teme nekarakteristične za svijet umjetnosti, te integraciju umjetnosti direktnije u područje društvenosti. Site-specific umjetničke prakse postaju interdisciplinarne (antropologija, sociologija, psihologija, prirodne znanosti, politička teorija, filozofija, arhitektura i urbanizam i dr.), a specifičnost mjesta znači njegovu diskurzivnost, ono postaje polje znanja, interkulturalne razmjene ili kulturne debate. Ovaj diskurzivan model ne definira mjesto kao pred-stanje, pred-uvjet, već je ono proizvedeno umjetničkim djelom i kao takvo se potvrđuje unutar određenog diskurzivnog modela.⁴⁰

³⁹ Miwon Kwon, *One place afther another*, MIT, Cambridge, Massachusetts, 2004, str. 24.

⁴⁰ *Ibid.* 26.

3.2.3. Site-specific umjetnost u odnosu na public-art i community-art

Umjetnost u javnom prostoru prva je paradigma koja se pojavljuje u razvoju tzv. Public-art pokreta u umjetnosti. Modernističke apstraktne skulpture etabliranih autora postavljane su u javni prostor i njihova karakterizacija u odnosu na javni prostor je bila jedino ta što su smještene u vanjskom prostoru i kao takve imale neometan fizički pristup. Specifičnosti mjesta u kojem su postavljene tematizirana je isključivo kroz kompoziciju cjelina koju su skulpture činile sa prostorom u kojima su postavljena, što znači gotovo indiferentan odnos sa mjestom i svim njegovim specifičnostima.⁴¹ Glavna uloga tog modela bila je promoviranje estetske edukacije javnosti i uljepšavanje urbanog okoliša.

Umjetnost kao javni prostor druga je paradigma koja se javlja kasnih 1970-ih godina uključivanjem prethodnog modela estetske edukacije i prostorne specifičnosti kao programskog imperativa u djelokrug rada lokalnih i državnih umjetničkih institucije. To je stimuliralo i razvilo novi pristup oblikovanja gradskih prostora kroz suradnju umjetnika sa arhitektima u produkciji ili preoblikovanju javnih prostora, od urbanih trgova i promenada, parkova u stambenim naseljima i uredskih lobija. Taj pristup integracije umjetnosti u urbani okoliš pretpostavljao je i inaugurirao humanistički utjecaj umjetnosti nasuprot stava o nehumanosti urbane arhitekture (kako je kasni modernizam problematizirao prethodni početni modernistički ideal oblikovanja gradskog prostora). Taj funkcionalni aspekt je nadvladao i site-specific umjetnost je dobila novi zadatak, da bude „korisna“, upotrebljiva.

Kroz razvoj misli kako mjesto javne umjetnosti treba promatrati izvan samih fizičkih okvira, već kao i mjesto društvenosti, aktualizira se tema uključivanja zajednice, te se kao treća paradigma pojavljuje umjetnost u javnom interesu. Pojam je uvela kritičarka umjetnosti Arlen Raven, prema kojoj je umjetnost u javnom interesu aktivistička i u duhu zajedništva, i kao takva u direktnoj vezi sa socijalnim problematikama. Suzane Lacy taj pojam teoretizirala je kao pojam novi žanr javne umjetnosti, koji uključuje dijalog između

⁴¹ Miwon Kwon, *One place after another*, MIT, Cambridge, Massachusetts, 2004, str. 60.

umjetnika i neposredne publike sa mogućnošću participacije ili suradnje zajednice u procesu nastanka umjetničkog djela⁴². Odnos između riječi javno i umjetnost postavlja kao odnos između umjetnika i publike koji sam po sebi može biti umjetničko djelo⁴³. Grant Kestler postavio je koncept dijaloške estetike⁴⁴ analizirajući ulogu dijaloga u socijalno angažiranoj umjetnosti, prema kojoj suradničke i potencijalno emancipatorske forme dijaloga i konverzacije postaju i same umjetničko djelo. Ta interakcija potiče osjećaj “solidarnosti” među sudionicima, i kao rezultat njihovu intimnu vezanost u zajedničkoj intersubjektivnosti.⁴⁵

“Umjetnik bi svakom takvom slučaju suradnje umjetnika i zajednice trebao pristupiti kao specifičnoj konstelaciji razlika, koja zahtijeva svoje vlastite strateške odgovore”.⁴⁶

Pojam zajednice koristim ovdje kako ga je upotrebljavao Hal Foster⁴⁷, kao jasno definiran identitet zasnovan na bazi lokacije, načinu funkcioniranja ili zajedničkog interesa.

Ovim razvojnim putem dogodio se pomak u konceptualizaciji site-specific umjetnosti u odnosu na public-art kao specifičnosti mjesta prema participativnom modelu komunalne prakse i važan je za promatranje suvremenih umjetničkih praksi community-arta (umjetnost u lokalnoj zajednici).

Pojam site-specific proširen je (izašao je iz svojih početnih okvira) kao kulturna medijacija šire društvenih, ekonomskih i političkih procesa koji organiziraju urbani život i urbani prostor.

⁴² Prema Suzane Lacy, navedeno kod: Miwon Kwon *One place afther another*, MIT, Cambridge, Massachusetts, 2004, str. 82.

⁴³ Prema Suzane Lacy, navedeno kod: *Ibid*, str. 105.

⁴⁴ Grant Kestler, „Conversation pieces - the role of dialogue in socially-engaged art“, u: Zoya Kocur, Simon Leung, *Theory in contemporary art since 1985*, Blackwell publishing, Oxford, UK, 2005, str. 79.

⁴⁵ *Ibid*, str. 81.

⁴⁶ Grant Kester, citirano kod: Miwon Kwon, *One place afther another*, MIT, Cambridge, Massachusetts, 2004, str. 148.

⁴⁷ Prema Hal Foster, navedeno kod: *Ibid*, str. 120.

Kao zaključak, Miwon Kwon na kraju svoje knjige naglašava:

“Samo one kulturne prakse koje imaju taj relacioni senzibilitet mogu promijeniti lokalne susrete u dugoročne predanosti, a prolazne intimnosti u neizbrisive i neopozive društvene znakove - kako dijelovi okoliša kojeg nastanjujemo u životnom vijeku ne bi postali generički u nedefiniranoj serijalnosti, samo jedno mjesto za drugim”.⁴⁸

⁴⁸ *Ibid*, str. 166.

3.2.4. Participacija u arhitekturi i community-art

Razvoj site-specific umjetnosti prikazan u prethodna dva poglavlja, bilo je potreban kako bi stvorili mjesto za pitanje važno za ovaj rad. Između mnogih pitanja koji su u knjizi postavljeni o relacijama i varijacijama novih praksi u umjetnosti koje se bave ovom problematikom, izdvajam ovaj o političkim implikacijama i posljedicama novog zanra javne umjetnosti koji stalno čini razliku između arhitekta i mjesta s jedne strane i zajednice, publike i društvenih tema (tj. socijalne problematike) sa druge strane, kao drugačijih vrsta prostora.⁴⁹ Taj odnos između arhitekta i mjesta s jedne strane i zajednice, publike i društvenih tema sa druge strane, u smislu uloge arhitekta kao člana lokalne zajednice, važan je aspekt ovog doktorskog rada koji ću pojasniti u zaključnom dijelu rada.

Ovdje je potrebno napraviti paralelu u promišljanju ovih tema community-arta iz svijeta umjetnosti i arhitektonske misli o participativnom modelu arhitektonskog djela. Navest ću neka razmišljanja o tome talijanskog arhitekta, urbanista i kritičara Giancarla de Carla koji je 1970-ih godina razvio projekte zasnovane na interaktivnim društvenim procesima i participaciji lokalne zajednice za koje kaže:

“Svaki oblik sudjelovanja iziskuje mnogo truda i angažmana, uvijek je drugačiji i potencijalno beskonačan. Ne postoje recepti za ostvarivanje sudjelovanja, ono se uvijek iznova osmišljava, uči se iz iskustva i pokušava što manje griješiti, jer su u pitanju ljudska očekivanja i snovi.”⁵⁰

Giancarlo de Carlo o odnosu participacije i proizvodnja značenja kaže slijedeće:

“Srećom, značenje u arhitekturi je vrlo skriveno. Značenje će se pojaviti nakon što izvršite (kao arhitekt, op.a.) bolno preciznu analizu problema, uzimajući u obzir kontekst u

⁴⁹ Miwon Kwon, *One place after another*, MIT, Cambridge, Massachusetts, 2004, str.117.

⁵⁰ Elena Marchigiani, “Kvartovski laboratoriji u Trstu: interaktivni aparati za stvaranje mjesta javnosti u javnom gradu”, *Grad postkapitalizm, Centar za anarhističke studije, Zagreb, 2010, str. 98.*

kojem se on pojavljuje, vaše osobno poslovno iskustvo i uvjerenje, vaš pogled na društvo, vaše nade i razočarenja. Također, pitanje je i na koji način ljudi za koje radite mijenjaju sam process kako bi mu dali život kakvim ga oni vide. Tek nakon što je takav proces završen možda ćete postići značenje smisao, sa naglaskom na riječ možda.”⁵¹

Kao glavni razlog propadanja susjedstva kao okoliša De Carlo navodi nemogućnost identifikiranja i prisvajanja okoliša od strane stanara jer nisu sudjelovali u njihovom nastajanju, te ih iz tog razloga nemaju potrebu braniti niti štiti. Participacija u arhitekturi⁵² kako ju je tumačio nije doslovna, tj. da bi korisnici trebali crtati po papiru i diktirati arhitektu koji transkribira, tj. pretvara aspiracije u slike. U realnosti participacija bi trebala promijeniti arhitektonsko planiranje iz autoritarnog čina u proces. Takav participativni proces sastoji se od istraživanja i otkrivanja potreba korisnika, formulacije i organizacione hitopeze i faze korištenja. Ono što je ključno za te tri faze: otkrivanje potreba, formulacija hipoteze i korištenje, jest da one ne slijede jedna drugu već imaju u ciklički odnos.⁵³

Važnost razmatranja participacije u arhitekturi De Carlo navodi upravo zbog njenog mogućeg aktivističkog i oslobađajućeg karaktera:

“Saznati realne potrebe korisnika znači izložiti i priznati njihovo pravo na stvari i prava da se izraze: to znači provocirati direktnu participaciju i provjeravati je sa svim subverzivim posljedicama koje to implicira.: to znači prispitati tradicionalni sistem vrijednosti, on mora biti revidiran i zamijenjen kada participacija postane dio tog procesa, oslobađajući energije koje još nisu bile istražene.”⁵⁴

⁵¹ Razgovor sa Giancarlom de Carlom vodili Ole Bouman i Roemer van Toorn, objavljen u *Volume*, no. 2/2005, Amsterdam, str. 23.

⁵² Giancarlo De Carlo, „Architectre's public“, objavljeno u Blundell Jones, Peter, Doina Petrescu, Jeremy Till (eds.), *Architecture and participation*, Spon Press, New York, 2005, str. 3-22.

⁵³ *Ibid* .str. 17.

⁵⁴ *Ibid* .str. 18.

“Ono što nas ovdje zanima je definicija novih procedura za promjenu ljudskog okoliša koje su bazirane na direktnoj akciji i iz tog razloga po definiciji neovisne od otuđujućih automatizama produktivnog sistema i struktura moći.”⁵⁵

Pročavajući poziciju arhitekta unutar participativnog modela Jeremy Till uvodi pojam transformativne participacije.⁵⁶ Definira je kao formu participacije koja priznaje disbalans između moći i znanja (arhitekt i zajednica), i istovremeno koristi te disbalanse na način da oni transformiraju očekivanja učesnika. To je moguće postići samo ukoliko participacija ne percipiramo kao prijetnju, već kao proces koji je transformativan za sve strane - uključujući i arhitekta.⁵⁷

Kako bi takva transformativna participacija bila moguća, arhitektonsko znanje ne bi trebalo biti aplicirano kao apstrakcija izvana, već razvijeno unutar konteksta zadane situacije, što to zahtijeva novi vid znanja. Od arhitekta se traži da bude otvoren i njegova sposobnost kretanja između svijeta eksperta i svijeta korisnika sa dva seta znanja i iskustva koji međusobno informiraju jedno drugo. Dakle, arhitekt bi trebao biti stručnjak-građanin i građanin-stručnjak. Arhitekt, koji se kreće među svjetovima eksperta i građanina, bavi se svijetom kao organski intelektualac⁵⁸, nova forma profesionalca. On primjenjuje taj model da arhitekt kao takav mora biti sposoban da se uključi i angažira sa kontekstom i zahtjevima korisnika, ali naglašava da prava participacija zahtjeva dvosmjerni process - korisnik bi trebao imati priliku da aktivno mijenja znanje arhitekta.⁵⁹

⁵⁵ *Ibid.* str. 19.

⁵⁶ Jeremy Till, „The negotiation of hope“, objavljeno u *Architecture and participation*, Blundell Jones, Peter, Doina Petrescu, Jeremy Till (eds.), Spon Press, New York, 2005, str. 23-42.

⁵⁷ *Ibid.* str. 30.

⁵⁸ Pojam organskog intelektualca prvi je uveo je A. Gramsci. U odnosu na tradicionalnog intelektualca razlikuje ga njegova važna društvena uloga da znanje stečeno intelektualnim radom prenosi onima koji ne pripadaju intelektualnoj klasi, da mora djelovati u dva smjera: biti u prvim redovima teorijskog rada i prenositi znanje. Na takav način jedino je moguće ostvariti značajan teorijski napredak, bez angažmana u nekom političkom projektu - prema Stuart Hall, Kulturalni studiji i njihovo teorijsko naslijeđe, u Dean Duda, *Politika teorije - Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, Disput, Zagreb, 2006. Str. 117.

⁵⁹ Jeremy Till, „The negotiation of hope“, str. 32-33.

Diskutirajući o arhitektonskoj imaginaciji kako ju je postavio Robin Evans⁶⁰ (čija je uloga translacija od crteža do zgrade), dovodi je u pitanje u kontekstu participacije, jer je ona jedan internalizirani impuls i kao takva nepristupačana za zajedničko razumijevanje sa ostalim korisnicima. Kao moguće rješenje uvodi konverzaciju⁶¹ kao prikladan modela za arhitektonski participativni proces, jer u igru uvodi društvene odnose. Ona može opisati što bi arhitektura mogla biti: privremena društvena okupacija prostora - svijet kojeg u crtežu (ako ga shvaćamo redukcionistički) nije moguće otkriti. Kao konverzacijsku metodu uvodi storrtelling, specifičan oblik konverzacije koji kroz formu priča razvija odgovore na pitanje što bi bilo kada...?.

“Najvažnije pritom je da storytelling dozvoljava pričama da zamišljaju i projiciraju nove prostorne vizije.”⁶²

⁶⁰ Prema Robin Evans, navedeno u *ibid.* str. 37.

⁶¹ *Ibid.* str. 38.

⁶² *Ibid.* str. 39.

3.2.5. Site-specific umjetnost i privremena arhitektura

Privremenu arhitekturu možemo promatrati kao site-specific praksu na razne načine.

Može odgovarati na prostornu specifičnost samog mjesta u kojem se postavlja (u fenomenološkom smislu), za što je neophodno iščitavanje karaktera tog prostora i napetosti unutar njega.

Kao primjer navest ću rad *Pink Ghost* (Pariz, 2002.)⁶³ arhitektonskog tima Perieriques architectes. Za godišnje događanje koje promovira suvremenu umjetnost (financirano od lokalnih poslovnih kompanija), na temu “transformacije” arhitekti su odabrali mali trg, zasjenjen krošnjama stabala na kojem se nalazi jedan spomenik, a kojim ljudi prolaze bez zaustavljanja. Ispunili su trg namještajem stolovima i polufoteljama (kako bi potakli zaustavljanje ljudi i komunikaciju) i sve zajedno, uključujući trg i debela stabala do visine 2.5m, prekrili plastičnim rozim slojem i pretvorili u rozi salon. Postavom i rasporedom namještaja uspostavljen je mikro prostorni raspored unutar trga, ali i njegov novi prostorni odnos sa okolinom (ljudi se više nisu kretali preko njega već oko njega), te ga od prolaznog mjesta pretvorilo u mjesto za boravak. U tom smislu i zbog ograničenog vremenskog trajanja, ovaj rad je privremena arhitektura. Prostorna specifičnost mjesta u ovom radu odnosi se na inkorporiranje prostornih fizičkih elemenata prostora (mala dimenzija pješačkog otoka u odnosu na kolni, neobična intimistička atmosfera koju stvara proporcija prostora omeđenog visokim zgradama, parterni tretman plohe). Pješački otok obuhvaćen je u radu u njegovom preciznom obliku, sloj boje objedinio je postavljeni namještaj sa plohom trga i stablima, te ih ujedinio u ovaj veliki “umjetnički objekt”. (Prilog br. 19)

Slijedeći način na koji privremenu arhitekturu možemo promatrati kao site-specific je da ona nastaje kao proizvod direktnog rada sa specifičnom lokalnom zajednicom. Kroz

⁶³ Objavljeno u Sarah Bonnemaison i Ronit Eisenbach, *Installations by architects - experiments in building and design*, Princeton Architectural Press, New York, 2009, str. 147, 148, 150.

komunikaciju sa članovima zajednice i/ili njeno učestvovanje u procesu izgradnje nastaju privremeni građevinski objekti koji rješavaju socijalne probleme iste.

U projektu House for Travelers⁶⁴ (Manifesta 3, Ljubljana ,2000.; Go-home, Sarajevo 2002.) slovenska umjetnica Marjetica Potrč rješava pitanje minimalne stambene jedinice za izbjeglice koji žive u tim gradovima. Stambena jedinicu čine mala soba i trijem ispred nje, natkrivena tankim krovom. Te privremene jedinice dane su na korištenje ovoj specifičnoj i također privremenoj socijalnoj grupi. Sami privremeni stanovnici doradivali su i poboljšavali jedinice kako bi nadomjestili nedostatak vlastitog doma. (Prilog br. 20)

Privremena arhitektura može biti vrsta site-specific prakse i u smislu institucionalne kritike sistema gradnje tj. arhitektonske prakse.

Arhitekt i urbani aktivist Santiago Cirugeda (Recetas Urbanas). U svojim radovima problematizira zakonsku urbanističku regulativu (koja je uvijek lokalno specifična) i strategije njenog zaobilaženja. Pronalaskom nedefiniranih zona unutar zakona, zaobilaženjem i manipulacijom istih, on pronalazi nove načine (ne)legalne gradnje. U tom smislu na specifičnoj lokaciji na licu mjesta izvodi (ne)legalnu građevinu i kritizira institucionalni okvir uobičajene arhitektonske prakse (dozvole za gradnju). U projektu Scaffolding (Sevilla, 2000.)⁶⁵ ishodio je dozvolu za postavu građevinske skele na 90 dana, kako bi očistio grafito koje je prothodno sam ispisao na pročelju svog stana (uz prozor dnevnog boravka). Postavljenu skelu koristio je kao vlastiti balkon. Time je pokazao kako infrastruktura može biti reprogramirana i korištena u različite svrhe istovremeno (prilog br. 21). O samom načinu rada - subverzivnoj urbanoj okupaciji kao taktici - bit će govora u poglavlju Privremena arhitektura kao taktički medij.

⁶⁴ Objavljeno u *Marjetica Potrč: Next Stop, Kiosk*, Moderna galerija Ljubljana i Revolver, Ljubljana, 2003, str. 46 i 47.

⁶⁵ Objavljeno u *Volume*, br 2/2005. Stichting Archis, Amsterdam, str. 16.

3.3. PRIVREMENA ARHITEKTURA KAO ARHITEKTURA BEZ NARUČIOCA

3.3.1. Arhitektura bez naručioca

Različite prakse arhitekata i umjetnika kao producenata, interpreta, aktivista, (uključujući i one koji u svom radu koriste privremenu arhitekturu), a ne samo vrlo kompetentnih izvršioca profesionalaca, zajedničkim terminom *unsolicited architecture*⁶⁶ (*arhitektura bez naručioca*) obuhvatio je povjesničar arhitekture i kulture Ole Bouman.⁶⁷

Ideju o arhitekturi koja nadilazi svoju današnju poziciju reprodukcije neoliberalističkih društvenih odnosa, osvaja nove teritorije djelovanja, te time njenoj progresivnijoj društvenoj ulozi i povratku njenom utopističkom impulsu artikulira prvi put u knjizi tj. enciklopedijskom manifestu *Nevidljivo u arhitekturi* (London, 1994), koju je uredio zajedno sa kritičarem arhitekture Roemerom van Toornom.⁶⁸ Objavljena je kao interdisciplinarna studija o socijalnim okolnostima suvremene arhitekture u okviru diskursa promatranja arhitekture kao vrste kulturne prakse: arhitektura kao sadržaj (ne znak), kao životni proces (ne objekt), kao kolektivna produkcija (ne veliki autor) i kao detektor problema (ne samo reparator postojećih).⁶⁹

Pionirski zahvati u ovom području vezani su uz razvoj situacionističkog pokreta u 60-im godinama, njihovu ideju aktivizma i fokusa na društvene situacije unutar kojih se realizira kultura u teoriji francuskog filozofa Henri Lefebvrea, koji urbani prostor promatra i kao produkt i kao medij koji kroz kulturne prakse konstruiraju društvo.⁷⁰ U svojoj kritici

⁶⁶ Ole Bouman, "Unsolicited, or: The new autonomy of architecture", objavljeno u: *Volume*, no. 14/2007, Stichting Archis, Amsterdam, str. 26.

⁶⁷ Ole Bouman djeluje u sklopu časopisa *Volume* (Archis), čiji je suosnivač (zajedno sa Remom Koolhaasom i Markom Wigleyem), a na MIT-u je sa studentima osnovao virtualni Ured za nepredviđenu arhitekturu (*Unsolicited studio*), kao mjesto razmjene projekata unutar koje razvija metodu i strategije takvog pristupa

⁶⁸ Ole Bouman, Roemer van Toorn, *The invisible in architecture*, Academy Editions, London, 1994.

⁶⁹ Prema Hannah Vowles, Glyn Banks, "Dramatising Contradictions", www.ctheory.net/articles.aspx?id=251.

⁷⁰ Prema Henri Lefebvre, *The Production of Space*, Blackwell, London, 1991.

urbanizma kao ideologije, problematizira i samu poziciju arhitekta i njegovu ulogu u urbanoj mitologiji i ideologiji:

“ Nije na arhitektu da odredi novu koncepciju života, da dozvoli pojedincu da se razvija na višem nivou oslobađajući je tereta svakodnevice, kako je to smatrao Walter Gropius. Na novoj koncepciji života je da omogući djelo arhitekta, koji će ovdje poslužiti kao “socijalni kondenzator”, ali ne više kapitalističkih društvenih odnosa i naređenja koje ih odražava, već odnosa u previranju i novih odnosa u toku izgrađivanja. Možda će on čak moći poslužiti kao “društveni ubrzivač”; ali se sticaj prilika koji bi ostvario tu mogućnost mora ispitivati sa mnogo pažnje, da se ne bismo prepustili obmani riječi - privida.”⁷¹

Tu možemo primijetiti da je Lefebvre tematizirao aktivističku ulogu arhitekta, te da je pitanje pozicije i djelovanja arhitekta, u odnosu prema društvenim okolnostima u stalnom promišljanju. Njegovo djelo prisutno je kao referentna teorijska točka u velikom broju praksi o kojima je ovdje riječ. Od osnutka časopisa *Volume* (Amsterdam, 2005.) Ole Bouman sa suradnicima stvara platformu za proučavanje novih područja arhitekture i repozicioniranje uloge arhitekata, paradigmu “Architecture must go beyond itself”, tj. arhitektura koja nadilazi svoje granice.⁷² U analizi uloge arhitekta u prakticiranju arhitekture bez naručioca interpretirat ću njegov koncept kao aktivističku praksu koja implicira i želi društvenu promjenu, jer postoji mogućnost razlikovanja naizgled sličnih praksi koje sve koriste metodologiju transgresije arhitekture⁷³, no nemaju sve imanentnu društvenu kritiku.

⁷¹ Henri Lefebvre, *Urbana revolucija*, Nolit, Beograd, 1974, str. 115.

⁷² Ole Bouman, “Doing (almost) nothing is (almost) allright“, objavljeno u: *Volume*, no. 2/ 2005, Stichting Archis, Amsterdam, str. 3.

⁷³ Više u poglavlju Arhitektura bez naručioca - metodologija.

3.3.2. Definicija pojma arhitektura bez naručioca

Arhitekturu bez naručioca Ole Bouman definira kao⁷⁴:

- Praksa oblikovanja konstrukcija ili okoliša koji nisu traženi tj. zahtijevani od klijenata: oni su proizvod proaktivnog odgovora arhitekta na neistražene aktualne društvene probleme i/ili rastuće prilike i mogućnosti koje se pojavljuju.

- Oblikovana konstrukcija ili okoliš koji, zbog toga što nisu naručeni od klijenta, sa zatvorenim finansijskom konstrukcijom i za lokaciju koja treba udomiti određeni program, zahtijeva transgresiju 4 temeljne pretpostavke arhitektonske prakse

- Sredstvo kojim je proširena definicija arhitekture kroz identifikaciju novih teritorija za interveniranje

- Konstrukcija ili okoliš oblikovan sa sviješću o njihovim individualnim, profesionalnim, socio-ekonomskim i političkim implikacijama, vezujući na taj način direktno odgovornost uz odgovor na određeni problem

- Praksa oblikovanja

- Arhitektonski postupak

- Sredstva koja omogućuju izvršenje tog postupka; npr. poslovni plan koji uključuje financiranje i marketinške strategije

⁷⁴ Prema "Glossary" (of unsolicited architecture, op.a.), objavljeno u: *Volume*, no. 14, 2007, Stichting Archis, Amsterdam, str. 40.

Termin obrazlaže ulogu arhitekta koji djeluje kao “inicijator koji istražuje sve one prilike u kojima arhitektura može ponuditi rješenje, ali još o njima nitko nije razmišljao. Ako je arhitekt ipak besmrtan, zašto ne bi oživio ulogu koja mu je u početku i bila dodijeljena: inteligentno organizirati naš prostor”.⁷⁵ Tu se nadovezuje na razmišljanja talijanskog arhitekta Giancarla de Carla, izložena u intervju koji je vođen prilikom otvaranja serije predavanja Nevidljivo u arhitekturi, održanih 1985. god. na Tehničkom sveučilištu u Delftu (Nizozemska) koji kaže:

“... kako ja to vidim, arhitektura je organizacijska aktivnost; radi se o organizaciji prostora.”⁷⁶

Analizirajući suvremenu poziciju arhitektonske struke u uvjetima neoliberalnog kapitalizma i zagovarajući njenu borbu za umjetničku autonomnost i samopoštovanje kroz proaktivniju ulogu u društvu, Ole Bouman nudi moguće rješenje u emancipatornom principu, tj. ukoliko arhitekti promisle svoju poziciju u procesu građenja i ne odovaraju samo na zahtjeve i očekivanja drugih, već sami postavljaju u ukazuju na probleme. U tom smislu poziva na samomotivaciju i inicijativu neovisnu o motivima drugih, i ukazuje da:

“Došlo je vrijeme da arhitekti ne dizajniraju samo prema narudžbi klijenta, lokacije ili raspoloživog novca, već da prakticiraju arhitekturu bez naručioca i sami pronalaze klijente, lokacije i financijska sredstva za nju.”⁷⁷

⁷⁵ Ole Bouman, “Unsolicited, or: The new autonomy of architecture“, objavljeno u: *Volume*, no. 14, 2007, Stichting Archis, Amsterdam, str. 26.

⁷⁶ Razgovor sa Giancarlom de Carlom vodili Ole Bouman i Roemer van Toorn, objavljen u *Volume*, no. 2/2005, Amsterdam, str. 25.

⁷⁷ *Ibid.*

3.3.3. Arhitektura bez naručioca - metodologija

Arhitekturu bez naručioca zasniva na autonomiji arhitekture od 4 temeljne pretpostavke arhitektonske prakse:

1. klijent (naručitelj)
2. lokacija
3. program
4. budžet (zatvorena financijska konstrukcija projekta)

U odnosu na te četiri pretpostavke razvija metodološki okvir ovakve prakse kojeg naziva transgresija arhitekture. Zasnovan je na primjeni transgresije na barem jednu od temeljnih pretpostavki, te postavlja 3 generalna tipa takve transgresije:

1. “rejection” - odbijanje (proglasiti nešto nepotrebnim)
2. “reinterpret” - reinterpretacija (tražiti nove interpretacije ili novi kontekst)
3. “reclamation” - preuzimanje (tražiti novi teritorij)

Ovdje je potrebno pojasniti što u arhitekturi znači pojam transgresija tj. odnos arhitekture i transgresije, prema francuskom arhitektu i teoretičaru Bernardu Tschumiju. U svojim tekstovima navodi kako je arhitektura uvijek na rubu, između koncepta i doživljaja. Za njega je jedan od najfascinantnijih aspekata arhitekture upravo napetost između ta dva teritorija, od kojih je jedan izrazito apstraktan, a drugi izrazito osjetilan. Poziva se na francuskog pisca i filozofa Geogesa Bataillea koji je izraz transgresija koristio kako bi objasnio tu vrlo finu liniju između koncepta i osjetilnosti.⁷⁸ U eseju “Arhitektura i transgresija”⁷⁹ navodi kako je povijesno teorija arhitekture prije svega razrada pravila, kao

⁷⁸ Intervju s Bernardom Tschumijem, Maroje Mrduljaš, Krešimir Rogina, *Up&Underground*, no.9/10, 2005/6, Zagreb, str. 175.

⁷⁹ *Ibid.* str. 164.

sveobuhvatne i uvijek prisutne mreže protektivnih propisa, a transgresija je cjelina, čiji su samo jedan dio ta arhitektonska pravila. U poglavlju eseja pod nazivom Transgresija, proučavajući podudarnosti fenomena eroticizma i arhitekture kaže slijedeće:

“Izgleda da erotsko svojstvo arhitekture preživljava samo onda kada ona negira samu sebe, kada transcedira svoju paradokslanu prirodu nijekajući formu koju od nje društvo očekuje. Drugim riječima, nije to pitanje destrukcije ili avangardne subverzije, već transgresije... danas su vladajući društveni i konceptualni mehanizmi koji erodiraju urbani život slijedeće što treba biti transgredirano.”⁸⁰

U odnosu na ovu konceptualizaciju pojma transgresije u arhitekturi potrebno je promatrati i metodologiju arhitekture bez naručioca, kako ju je postavio Ole Bouman. Prema njemu, primjena metoda transgresije na 4 temeljne pretpostavke omogućava potpuno nove pristupe arhitektonskom postupku i rezultira proširenjem postojeće domene arhitekture. Njihovom kombinacijom otvaraju se mogućnosti proaktivnog mišljenja i djelovanja, te nastanka:

“... arhitekture koja je zanimljiva, inovativna, subverzivna, kreativna, transgresivna, refleksivna, održiva, pristupačna, idealistična, profitabilna i iznad svega zauvijek autonomna od naručioca.”⁸¹

⁸⁰ *Ibid.* str. 168.

⁸¹ Ole Bouman, “Office for unsolicited architecture - OUA”, objavljeno u: *Volume*, no. 2/ 2005, Stichting Archis, Amsterdam, str. 31.

3.3.4. Privremena arhitektura i arhitektura bez naručioca

Privremenu arhitekturu u odnosu na metode transgresije arhitekture bez naručioca možemo promatrati kao sredstvo kojim se ona ostvaruje. Ona ispituje i širi granice tradicionalnog razmišljanja o urbanom planiranju, bilo da se radi o privremenom zauzimanju nekih novih prostora, reinterpretaciji postojećih programa ili lokacije.

U svom radu *Urban nomad shelter*⁸² (Los Angeles, 2005) arhitekt Cameron Mcnall i dizajner Damon Seeley (Electroland) osmislili su “šatore” na napuhavanje kao rješenje pitanja skloništa za beskućnike. Projekt nudi alternativu uobičajenom načinu rješavanja ovog aktualnog socijalnog problema današnjih megapolisa - smještaj beskućnika u neku getoiziranu građevinu. Te privremene jedinice moguće je postaviti posvuda i na taj način npr. reprogramirati gradska parkirališta u spavaonice za beskućnike (parkirališta - ona vezana uglavnom uz poslovne i javne objekte - noću su prazna i besplatna). “Šatori” su napravljeni od prozirnih (u boji) PVC materijala (transparentnost proizlazi iz razloga sigurnosti stanara), lagani-jednostavni za nošenje i jeftini (cca 24\$). Atraktivnost njihovog dizajna je namjerna zbog namjere re-brandiranja samih beskućnika kao ljudi koji imaju problem nedostatka stambenog prostora, a ne nužno nedostatka vizualne kulture. Taj kvalitetan dizajn istovremeno omogućava njihovo postavljanje na javnim i osvijetljenim mjestima, dapače, čak ih čini poželjnim. Na ovom primjeru moguće je uočiti primjenu više metoda prakse arhitekture bez naručioca. Uočavanje praznog hoda u vremenskom korištenju parkirališta i njihovo pretvaranje u privremene spavaonice (u vrijeme kada se oni ne koriste) pokazuje kako infrastruktura može biti reprogramirana i služiti raznim namjenama (preklapanje programa). Istovremeno možemo ga tumačiti kao prisvajanje novog prostora (parkirališta) za same beskućnike tj. prisvajanje lokacije. (Re)brendiranje je korišteno kao sredstvo preuzeto iz svog uobičajenog i danas sveprisutnog konteksta neoliberalne poduzetničke ekonomije - kao njena najjača snaga - i primjenjena na područje potpuno isključeno od ekonomije sa sasvim drugom idejom - odgovora na socijalne probleme koje ekonomija sama proizvodi. Iz tog razloga moguće je ovaj rad promatrati i kao osvajanje novog teritorija u smislu “tržišta” nepostojećeg za današnji ekonomski sustav. (Prilog br. 22)

⁸² *Urban nomad shelter*, Electroland, objavljeno u: *SAM*, no. 02, Theme: „Instant urbanism“, Basel, 2007, str. 35.

3.4. PRIVREMENA ARHITEKTURA KAO TAKTIČKI MEDIJ

3.4.1. Taktička proizvodnja

Pojam taktike kao modela društveno djelatne prakse uveo je teoretičar Michel de Certeau u svojoj knjizi *Prakse svakodnevnog života*.⁸³ U svojoj teoretizaciji praksi svakodnevnog života u društvenom dominantnom kontroliranom poretku, uočava društveno djelatne prakse koje izmiču kontroli istog. Prema njegovom mišljenju korisnici sudjeuju u proizvodnji kulture na mnogo kreativniji način nego što se ranije o tome mislilo.

Kako bi razlikovao prakse kojima korisnik sudjeluje u kulturnoj produkciji, naglašava razliku njihovog odnosa prema vladajućem poretku i uvodi podjelu na strategije i *taktike* života u suvremenom društvu.

Strategije pripadaju državi, poretku moći i znanstvenoj racionalnosti. Društvene institucije ih koriste kako bi izgradile i zadržale vlastitu društvenu moć. One predviđaju različite načine življenja kroz institucionalni sustav, tj. načine upotrebe, od kojih je dominantna konzumacija (običaja, prava, komercijalnih proizvoda, kulture, umjetnosti i dr.).

Taktike su načini individualizacije i prilagođavanja institucija pojedinačnom životu. One su izvan utilitaristički shvaćene svrsishodnosti razmjenske djelatnosti svijeta rada utemeljenog na profitu. Pripadaju pojedincu (ili grupi) kojeg de Certeau definira kao aktivnog sudionika u kulturnoj produkciji, koji koristi institucije i sustav, prilagođava ih i koristi na različite načine. Taktike karakterizira virtualnost, fleksibilnost i konstantna pokretljivost u potrazi za mogućnostima kombiniranja elemenata konzumerističke kulture. Uvodeći upravo razliku između konzumiranja i korištenja institucija, on naglašava mogućnost otpora i subverzije dominantnom poretku, u svakodnevnom životu kojeg shvaća kao aktivni proces.

⁸³ Michel de Certeau, *The practice of everyday life* (Steven Rendall), University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1984, str. 16.

Tijekom 1990-ih godina de Certeauov model je svoju recentnu primjenu našao u okviru teorija i praksi *taktičkih medija*. Umjetnici i aktivisti koji rade u području novih medija, preuzeli su ga te uveli termin kojim označavaju svoj rad - *taktičku proizvodnju*. Definiraju je kao način aktivne produkcije nasuprot strateškim mainstream medijima, zasnovanu na upotrebi jeftinih medija od strane pojedinaca i grupa isključenih iz šireg polja kulture. Ovaj model upućuje na konstantnu proizvodnju i nadilaženje krize, kritiku i opoziciju, čije je djelovanje usmjereno na kreiranje alternativnih prostora i platformi. U svom manifestu Abeceda taktičkih medija⁸⁴ David Garcia i Geert Lovink ovakvu taktičku proizvodnju određuju kao vid egzistencijalističke estetike:

“Estetiku krivolova, prevara, čitanja, govorenja, flanimanja, kupovanja, žuđenja. Mudri trikovi, lovačko lukavstvo, manevriranje, polimorfne situacije, vesela otkrića, kako poetična tako i ratna.”⁸⁵

Način taktičke upotrebe medija se razvija u uvjetima ekspanzije elektronskih medija koji kreiraju posebne načine distribucije, kontrole i manipulacije informacijama. Ova hibridna praksa je zamišljena kao neprekidna proizvodnja privremenih veza suprotstavljenih dominantnim modelima proizvodnje, razmjene i potrošnje tehnologija, društva i kulture, koji se predstavljaju kao prirodni i kao jedini mogući.

“No što je važno to su privremene veze koje uspijevaš uspostaviti. Ovdje i sada, ne neku maglu obećanu za budućnost. Već što možemo uraditi na licu mjesta s medijima kojima imamo pristup. Ovdje u Amsterdamu imamo pristup javnoj kablovskoj televiziji, digitalnim gradovima (ref. na web projekt digitalnog amsterdama - op.p.) i tvrđavama novih i starih medija (ref. na De Waag - op.p.). U drugim mjestima to je možda teatar, ulične demonstracije, eksperimentalni film, književnost, fotografija.”⁸⁶

⁸⁴ David Garcia and Geert Lovink, *The ABC Of Tactical Media*, prijevod, dostupno online: <http://desk.org:8080/ASU2/ABCOFTacticalMedia.prijevod>.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Ibid.*

3.4.2. Privremena arhitektura kao taktički medij

Prema prethodnom poglavlju pojam *taktičkih medija* moguće je shvatiti i šire od njegove današnje dominantne upotrebe u novim medijima, već kao način upotrebe i manipulacije jezika, materijala i pravila iz različitih područja u svrhu aktivnog sudjelovanja u njihovoj proizvodnji. Kada bi prevodili početni postulat iz Abecedde taktičkih medija⁸⁷ u sferu arhitekture, mogući prijevod bi bio: Obzirom da se oni (taktički mediji, op.a.) događaju kada jeftine uradi-sam *materijale*, dostupne uslijed revolucije u *građevinskoj industriji* i proširenim oblicima distribucije (*javnosti dostupnih raznih jednostavnih uradi-sam sistema za gradnju, koji su jednostavni za rukovanje i pristupačni cijenom, kao npr. upotreba pregradnih gipskartonskih ploča, porobetona i sl.*), koriste skupine i pojednici unesrećeni ili isključeni iz šire kulture - mogli bismo razmatrati mnoge fenomene privremene arhitekture (prije svega samoinicijativno rješavanje stambenog pitanja od marginaliziranih populacija stanovništva), ali ono što nas ovdje zanima je način na koji se aktivisti arhitekti koriste ovom metodom.

Primjer: Španjolski urbani aktivisti koji djeluju pod imenom Recetas urbanas (u direktnom prijevodu Urbani recept, grupu je osnovao već spomenuti Santiago Cirugeda⁸⁸) koriste subverzivnu urbanu okupaciju kao taktiku. Pronalaskom nedefiniranih zona unutar zakona, zaobilaženjem i manipulacijom pravila, on pronalazi nove načine (ne)legalne gradnje. Namjena privremene konstrukcije za koju je dobivena dozvola, nikad nije korištena doslovno već uvijek koristi kao maska koja prikriva neku alternativnu akciju. Nizom "recepata" (svojevršnim alatom i uputama za korištenje) pokušava osnažiti građanina/e u korištenju različitih urbanističkih pravila i zakona, kako bi ostvarili svoje želje, prisvojili i koristili prostor. U tako je uz već naveden projekt Scaffolding (Sevilla, 2000)⁸⁹ - u kojem privremenu fasadnu skelu postavljenu za čišćenje fasade koristiti kao privremeni privatni balkon - na web stranici objavio uputstva kako je izveo taj projekt (od dobivanja dozvole za čišćenje fasade do izvedbe konstrukcije od fasadne skele), kako bi bila dostupna građanima. (Prilog br.23)

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ Vidi poglavlje Site-specific umjetnost i privremena arhitektura.

⁸⁹ Recetas urbanas, Scaffolding, REF.A, COD.002/SVQ/98, Estrategias Subversivas de Ocupación Urbana <http://www.recetasurbanas.net/index.php?idioma=ENG&REF=1&ID=0003>.

4. IZVOĐENJE POJMA RE-AKCIJSKE ARHITEKTURE

„Intervencija je čin, akcija ili postupak kojim se mijenja postojeći poredak stvari (umjetničkog djela, prirodnog ili arhitektonskog ambijenta, urbanih situacija)... Cilj djelovanja umjetnika nije stvaranje umjetničkog djela već promjena fragmenta ili totaliteta stvarnosti.“⁹⁰ U odnosu na tu definiciju rad Ured na otvorenom/Otvoreni ured je intervencija kojom privremenom arhitekturom kao promjenom urbane situacije želim intervenirati u društveni prostor ovog susjedstva i unijeti promjenu u fragment stvarnosti. Dualnost naziva rada izražava i naglašava dva aspekta intervencije - prostorni i socijalni - koji se mogu postaviti u višesmjerni odnos. Privremena arhitektura kao sredstvo kojim se intervenira u društveni prostor kao cilj, ali i sudjelovanje zajednice kao sredstvo u ostvarivanju nove urbane situacije kao cilja.

Artikulirajući pojam privremene arhitekture u odnosu na pojmove *site-specific*, arhitektura bez naručioca i taktički mediji - kao privremene prostorne i društvene odnose, za ovakav specifičan oblik hibridne umjetničke prakse prikazan radom uvest ću pojam *re-akcijske arhitekture*. Važnost pravopisnog znaka crtica (spojnice) između ova dva pojma upućuje na ravnopravan odnos kojeg dijelovi ove dvopojmovne složenice zadržavaju.⁹¹ Pridjev reakcijski znači usmjeren na neki prethodni proces, ali u složenici *re-akcijski* - crtica (spojnica) koja razdvaja prefiks *re-*⁹² od pridjeva *akcijski*⁹³, označava stalnu povratnu vezu u ravnomernom odnosu konteksta i akcije, kao i potrebnu cikličnost akcije.

Njene glavne odrednice proizlaze iz zaključaka prethodnih poglavlja:

- prostorna i društvena intervencija - privremenom arhitekturom istražuje postojeće urbane prostore u smjeru njihovih novih prostornih i mikrodruštvenih odnosa, u odnosu na konceptualizaciju pojma *site-specific* kao urbano-estetičkog ili prostorno-kulturalnog

⁹⁰ Miško Šuvaković, *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Horezky, Zagreb, 2005, str. 284.

⁹¹ Prema Lada Badurina, Ivan Marković, Krešimir Mićanović, *Hrvatski pravopis*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008. str. 98.

⁹² *Lat.* kao prvi dio riječi znači: obratno, natrag, ponovno, iznova - prema Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi liber, Zagreb, 1998. (1991, 1994), str. 988.

⁹³ *Klas. evr.* koji pripada, koji se odnosi na akciju, djelovanje, radnju, pothvat - prema *ibid.* str.15.

diskursa koji kombinira ideje umjetnosti, arhitekture i urbanog dizajna s jedne strane sa teorijama grada, društvenog prostora i javnog prostora s druge strane

- arhitekt u ulozi inicijatora akcije - koji prakticirajući arhitekturu bez naručioca osvaja nove teritorije djelovanja, čime re-akcijska arhitektura nadilazi poziciju reprodukcije neoliberalističkih društvenih odnosa i vraća se progresivnijoj društvenoj ulozi i utopističkom impulsu

- taktički pristup - u smjeru inventivne upotrebe kulture i svih raspoloživih resursa kao aktivnog sudjelovanja u njihovoj proizvodnji

Iz ovih odrednica proizlaze njene glavne osobine. Ona je aktivistička, društveno odgovorna, multidisciplinarna, educirana, metodična, pažljiva i smjela u pristupu urbanom prostoru, u dijalogu sa naslijeđenim znanjem i idejama, i otvorena prema novima.

Nakon što sam je definirala kao kulturnu praksu i promatrajući je zajedno sa sličnim hibridnim umjetničkim praksama, primijenila sam metodu kulturalne analize⁹⁴ iz koje ću navesti osnovne zaključke. Prava kulturalna analiza bila bi prilično opsežan i amiciozan zahvat, koji bi zahtijevao precizno strukturiranje dosad stečenog znanja i materijala obzirom da je ovo područje već neko vrijeme predmet mog pojačanog interesa i bilo bi ga preopširno u okviru ovog rada u cijelosti elaborirati, te ću se koncentrirati na sažetu varijantu. Dokumentarnom analizom možemo vidjeti snažnu selektivnu tradiciju u području javnih medija (dnevne novine, periodika, popularni časopisi sa temom uređenja prostora, televizija). Očituje se u tome što ovakve prakse uglavnom nisu prisutne, dok medijski prostor rezerviran za arhitekturu i teme prostora zauzimaju arhitekti “zvijezde” i atraktivne građevine i megainfrastrukturni projekti kao posljedica opće komodifikacije arhitekture u neo-liberalizmu. Njihova marginalizacija proizlazi iz problematičnosti zbog suprotnosti čitavom sustavu podređenom kapitalu i birokratsko tehnicističkoj mašineriji u njegovoj službi ili/i nedovoljne atraktivnosti, a time i javnom medijskom servisu koji te vrijednosti reproducira. Rijetke iznimke čine njihova pojavljivanja u okviru raznih umjetničkih događanja, ali samo atraktivne informacije u kontestu sveopće festivalizacije kulture.

⁹⁴ Prema Raymond Williams, „Analiza kulture“, u Dean Duda, *Politika teorije - Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, Disput, Zagreb, 2006, str. 36.

Činjenica je da u dominantnom arhitektonskom diskursu također su vrlo rijetko prisutne, uglavnom u okviru određenih temata izložbi i konferencija, unutar kojih se proučavaju. Situacija se u tom smislu regionalno razlikuje, ali te razlike nisu ključne i ne mijenjaju bitno taj odnos snaga. Možemo primjetiti čak i svojevrsnu institucionalizaciju dijela takvih praksi gdje ih je sustav preuzeo i asimilirao u svoj pojačani interes za javni prostor. U taj spektar ulaze i neki radovi koji nastali izvan sustava, ali koji ne (ili vrlo rijetko) problematiziraju sam proces nastanka i uvjete proizvodnje javnog prostora. Time bi se moglo zaključiti kako arhitekti nemaju puno argumenata kojima bi dokazali svoju društvenu korisnost, ali činjenica da sve veći broj inicijativa dolazi po inicijativi samih arhitekata, nezadovoljnih ulogom koja im je u tom lancu proizvodnje urbanizacije dodijeljena, možda ipak govori arhitektonskoj stuci u prilog. Gostoljubivo područje, naravno, nalazi se u okviru umjetničkih krugova i nezavisnih inicijativa, te se u tom kontekstu uži interesni krug predmetnih praksi i pojavljuje. Okvir umjetničkih i nezavisnih institucija koje karakterizira multidisciplinarnost sa jakim društvenim i socijalnim diskursom suvremenih teorija, zaštićeni je prostor u kojem ti “problematičniji” radovi mogu biti ostvareni. Ovdje su zastupljeni ti manje atraktivni, ali društveno osvješteniji, radovi koji prolaze prisutan izraženi filter. Oni preispituju mogućnosti drugačijih društvenih odnosa kroz alternativne načine proizvodnje i potrošnje kulture, i arhitekture kao njenog dijela.

U odnosu na idealne kategorije sve ove slične (ali opet različite) prakse zagovaraju interes „javnosti“ i prava svih na korištenje javnog prostora, prava svih na proizvodnju grada, obraćaju pažnju na i izvode u javnost marginalizirane i nezastupljene identitete, i ističu važnost reanimiranja zajedništva i jednakosti u gradu kao kolektivnom projektu.

Društvene okolnosti u kojima one nastaju je neoliberalni period kapitalizma, kojeg karakterizira opća komodifikacija i jaka individualizacija (svi imaju iste prilike i mogućnost uspjeha koji ovisi isključivo o osobnom angažmanu). Marginalizirane grupe i pojedinci u tom pogledu smatraju se žrtvama vlastitog neuspjeha, a ne neuspjehom samog sustava.

Upravo tumačenje i prisutnost odnosa prema realnosti tih koncepata je ono što te prakse razlikuje unutar njih samih. Dok neke tu ukazuju na nejednakost i kritične su prema dominantnom sustavu vrijednosti i proizvodnje, druge istinski ne ulaze u diskusiju sa društvenim trenutkom i taj kritički odnos izostaje.

5. ZAKLJUČAK

Hibridne umjetničke prakse privremenog i alternativnog korištenja urbanih prostora, u grupu kojih pripada ovdje predstavljeni rad, ispituju i pomiču granice tradicionalnog razmišljanja o urbanom planiranju. Njihov potencijal je upravo u tom kritičkom i proaktivnom pristupu. Jačanje svijesti o takvom pristupu i građana i profesionalaca od važnosti je za oblikovanje javnog prostora i suvremena promišljanja urbanog razvoja.

Moguće je na kraju postaviti pitanje parafrizirajući Stuarta Halla da li su i ovakve prakse hegemonija na djelu, tj. da li je ovo mjesto na kojemu hegemonija nastaje i nalazi se na sigurnom.⁹⁵ Ako ih promatramo u kontekstu razvoja civilnog društva i raznih umjetničkih inicijativa koje se intenzivno javljaju na mjestima gdje se država izmiče iz svoji obaveza i odgovornosti prema društvu i prepušta ih tržištu (karakteristično za neoliberalistički trenutak u razvoju kapitalističkog sistema), moguće ih je tako sagledati. U tom slučaju ne ugrožavaju. Međutim, kada bi ovdje zaustavila rad i završila ga u pesimističkom tonu to bi bilo u suprotnosti sa svim iznešenim. Zato bi se vratila na Johnsonovu tezu o subjektivnosti i svijesti⁹⁶, njihovom odnosu kao ključnom problemu (za njega predmetu proučavanja kulturalnih studija, a ta dva pojma uvodi na mjesta gdje mu se pojam kultura čini neprecizan). Ovdje se ponovo vraća Karlu Marxu, za kojeg tvrdi da njegovo poimanje svijesti uključuje shvaćanje o sebi i aktivno mentalno i moralno samoizgrađivanje, ali i da stalno spominje „subjektivni aspekt“ društvenih procesa. Johnson ističe subjektivnost jer preispituje ono što nije prisutno u svijesti, i mogućnost takvih elemenata ili poriva kao subjektivno aktivnih - onih koji nas pokreću, a da ih pritom nismo svjesni.

Pitanje subjektivnosti i njene proizvedenosti, ali upravo kroz njen stalan odnos sa svijesti, za kraj želim ostaviti otvorenim i promatrati ga prije svega kroz mogućnost njihovog međusobno izgrađivanja, kao prostor njihovog rasta i razvoja. U tom smislu i pojam kojeg

⁹⁵ Pojam hegemonije konceptualizirao je Gramsci i njime označava dogovornu strukturu pristanka onih kojima se vlada tj. način na koji kojom dominantne strukture „upravljaju“ društvom. Gramsci uz Marxa i Althussera, čini osnovnu teorijsku bazu kulturalnih studija.

⁹⁶ Prema Richard Johnson, „Što su uopće kulturalni studiji?“, u Dean Duda, *Politika teorije - Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, Disput, Zagreb, 2006, str. 70-71.

sam uvela re-akcijska arhitektura obogaćen je za još jedno čitanje: kao stalna re-akcija između svijesti (kao kognitivnog) i subjektivnosti (kao aktivnog) koja gradi i prenosi znanje, možda ima potencijal da iz tih mikronivoa mijenja realnost, zadržavajući svoju kritičnost i uzimajući u zaštitu istinski javni karakter urbanog prostora.

6. PRILOZI

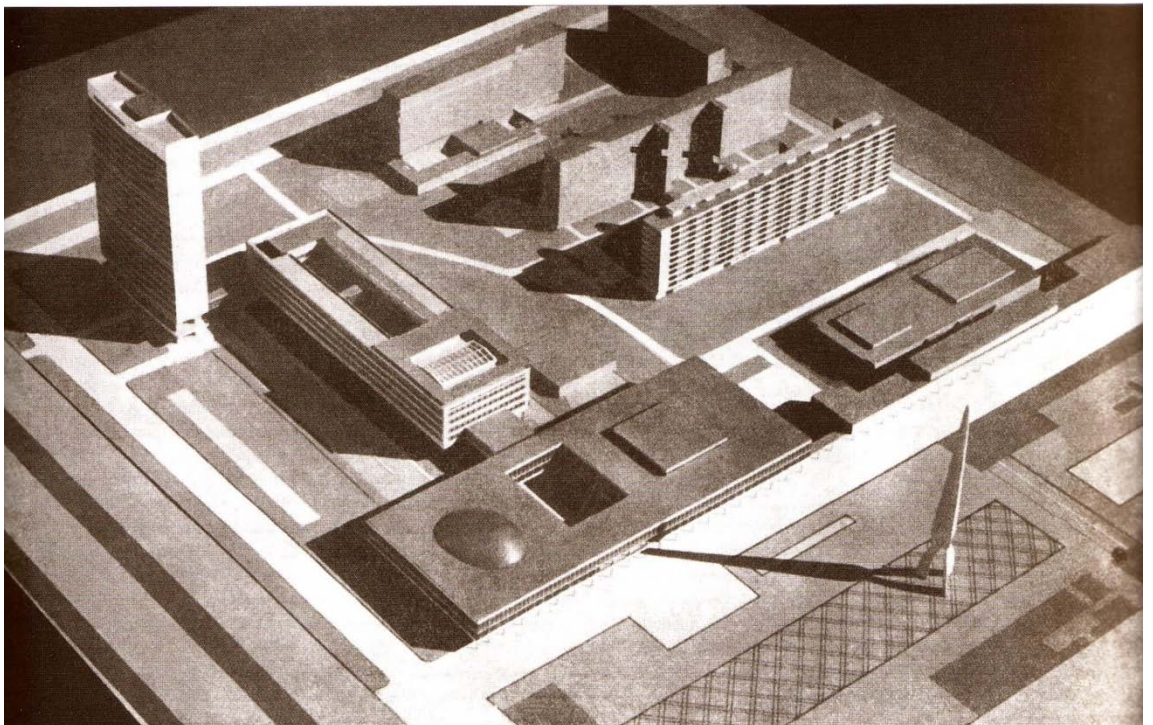

Prilog 1. – urbanistički blok Miramarska 13-15, Zagreb

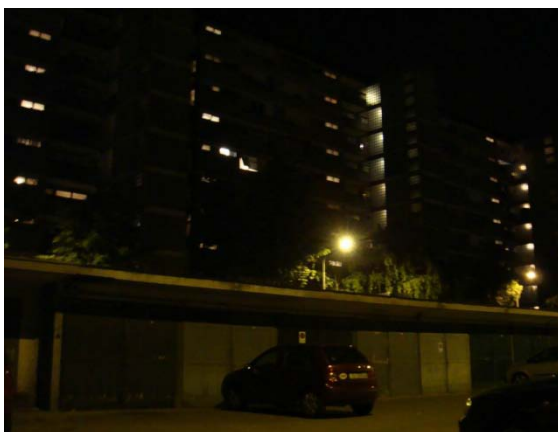

Kazimir Ostrogović: zgrada Narodnog odbora kotara, drugi krug natječaja s kompletnim rješenjem bloka, Zagreb, 1956.

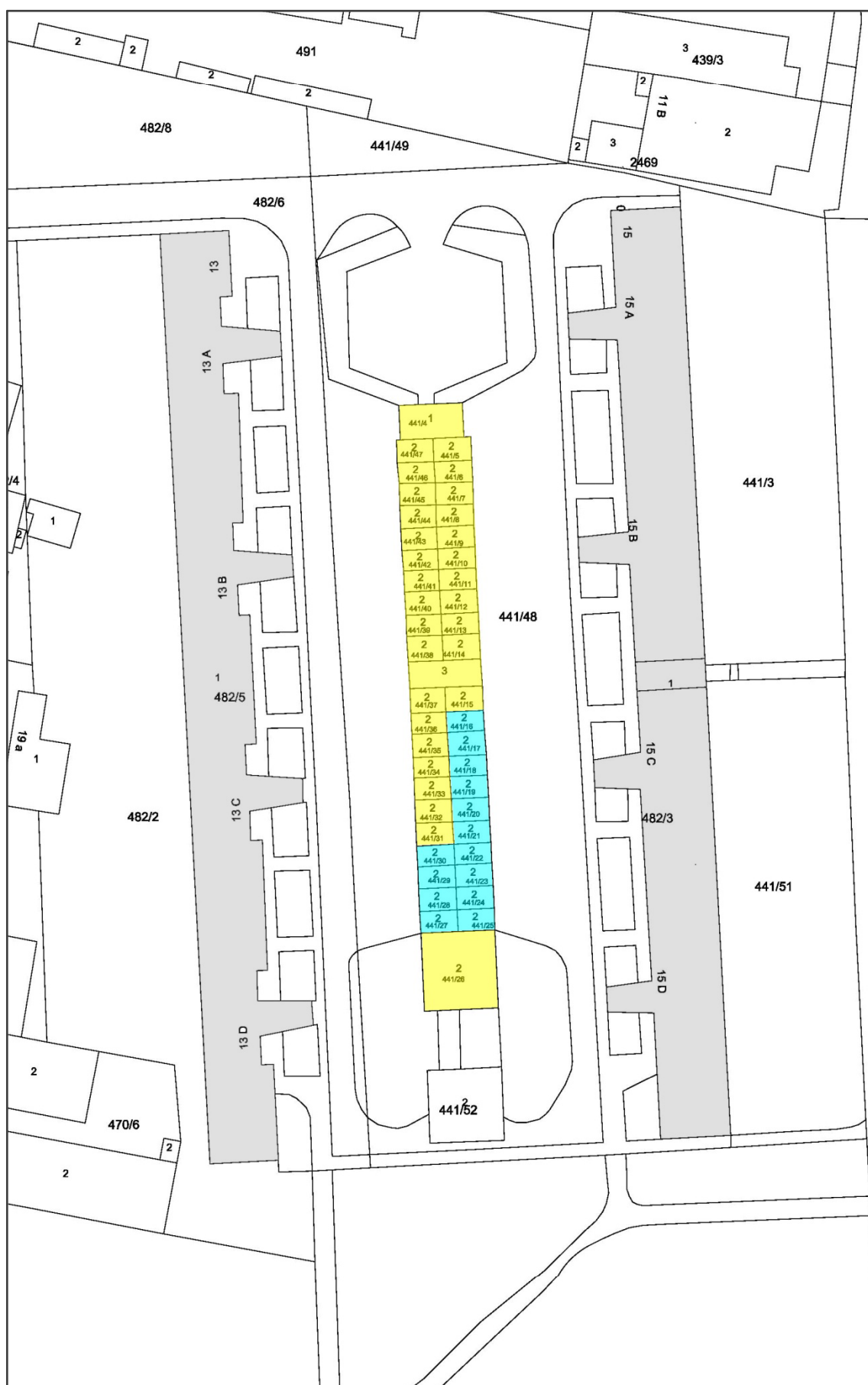
Kazimir Ostrogović: Zagreb County People's Council building, Zagreb, second competition stage with the solution of the entire block, 1956

Prilog 2. – natječajni rad, izvor: *Arhitektura* br. 1(218)/2008.

Prilog 3. - prizemni garažni objekt

Prilog 4. – kopija katastarskog plana

IZVADAK IZ ZEMLJIŠNE KNJIGE

Katastarska općina: **TRNJE**

Broj zemljišnoknjižnog uložka: **2009**

POSEBNI IZVADAK: KAT. ČESTICE: 441/10 (OSTALO KAO NEPOTREBNO IZOSTAVLJENO)

Broj zadnjeg dnevnika: **Z-57245/10**

Aktivne plombe: **Z-15422/11**

A

Popisni list

PRVI ODJELJAK

Rbr.	Broj zemljišta (kat. čestice)	OZNAKA ZEMLJIŠTA	Površina			Primjedbe
			rali	hvati	m2	
1.	441/10	PROSTOR ZA GARAŽU			15	
		UKUPNO:			15	

DRUGI ODJELJAK

Rbr.	UPISI	Primjedbe
1.1	Zabilježuje se da za upis garaža br. 1,2,3,4,5,6 i 7 na čkbr. 4614/12 nije priložena građevna i ZABILJEŽBA uporabna dozvola, temeljem čl. 141 Zakona o gradnji (NN 175/03)	

B

Vlasnički list

Rbr.	UPISI	Primjedbe
1.	UDIO: 1/1 1. DRUŠTVENO VLASNIŠTVO,	

C

Teretni list

Rbr.	UPISI	Iznos	Primjedbe
	TERETA NEMA !		

PLOMBE

Rbr.	UPISI	Primjedbe
* 1	Dana 01.01.1996. u 00:00 pod brojem Z-4074/96 zaprimljen je prijedlog KOOPERATIV STAMBENA ZADRUGA, , c/a GRAD ZAGREB, , slijedećeg sadržaja: PRAVO KORIŠTENJA ZKUL. 2009 KO TRNJE , koji je konačno riješen na način U RADU. Plomba je obrisana 18.01.2010.	
* 2	Dana 16.12.2003. u 17:33 pod brojem Z-30901/03 zaprimljen je prijedlog MERDŽANOVIĆ MUHAREM, ZAGREB MIROMARSKA CESTA 13/C, c/a ST. ZADR. KOOPERATRIV, ZAGREB, slijedećeg sadržaja: KUPOPRODAJA U KČ 441/8 KO TRNJE , koji je konačno riješen 01.02.2010. na način ODBIJENO. Plomba je obrisana 10.09.2010.	
* 3	Dana 24.02.2004. u 15:18 pod brojem Z-7158/04 zaprimljen je prijedlog BRAJAN BERISLAV, ZAGREB, MIRAMARSKA 15/B, c/a FANELLI MAURIZIO, ZAGREB, KUNIŠČAK BB, slijedećeg sadržaja: KUPOPRODAJA U K.Č. 441/15 K.O. TRNJE, koji je konačno riješen 06.12.2010. na način ODBIJENO. Plomba je obrisana 07.12.2010.	
* 4	Dana 22.07.2004. u 12:47 pod brojem Z-25583/04 (O-3846/04) zaprimljen je prijedlog MERDŽANOVIĆ MUHAREM, POK. , slijedećeg sadržaja: RJEŠENJE O NASLJEĐIVANJU U PL.3841 K.O. TRNJE (GARAŽA I PRIJEDLOG PREDAN POD Z-30901/03, koji je konačno riješen 22.03.2010. na način ODBIJENO. Plomba je obrisana 22.03.2010.	

Katastarska općina: **TRNJE**

IZVADAK IZ ZEMLJIŠNE KNJIGE

Verificirani ZK uložak

Broj zemljišnoknjižnog uložka: **2009**

POSEBNI IZVADAK: KAT. ČESTICE: 441/10 (OSTALO KAO NEPOTREBNO IZOSTAVLJENO)

PLOMBE

Rbr.	UPISI	Primjedbe
* 5	Dana 07.12.2004. u 17:56 pod brojem Z-38181/04 zaprimljen je prijedlog AŠPEREGER SMILJKO, ZGB, MIRAMARSKA 15 A, c/a SZ KOOPERATIV, ZGB, ŠOŠTARIĆEVA 10/IV, slijedećeg sadržaja: UGOVOR U ZK. UL. BR. 2009 KO. TRNJE, koji je konačno riješen 22.12.2010. na način ODBIJENO. Plomba je obrisana 23.12.2010.	
* 6	Dana 31.05.2005. u 09:40 pod brojem Z-17666/05 zaprimljen je prijedlog CHALUPA PRVAN RENATA, ZAGREB, VIJENAC 4 A, slijedećeg sadržaja: KUPOPRODAJA GARAŽE U ZK ČBR 441/6 KO TRNJE, koji je konačno riješen 26.08.2010. na način ODBIJENO. Plomba je obrisana 26.08.2010.	
* 7	Dana 22.04.2008. u 13:31 pod brojem Z-24805/08 zaprimljen je prijedlog HORVAT ŽELJOMIR, ZAGREB, ZELENİ TRG 5, c/a RH MORH, , slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 03.11.2008. na način DJELOMIČNO UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 12.11.2008.	
* 8	Dana 15.12.2008. u 14:54 pod brojem Z-72327/08 zaprimljen je prijedlog GRADSKI URED ZA KATASTAR I GEODETSKE POSLOVE, , c/a POZNANOVIĆ MIRKO, ZAGREB, JURJA VES 30/I, slijedećeg sadržaja: PROVEDBA PRIJAVNOG LISTA RN-855/08 U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 19.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 19.01.2010.	
* 9	Dana 10.02.2009. u 13:14 pod brojem Z-7273/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 28.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 02.02.2010.	
* 10	Dana 10.02.2009. u 13:15 pod brojem Z-7275/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 20.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 20.01.2010.	
* 11	Dana 10.02.2009. u 13:17 pod brojem Z-7278/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 29.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 29.01.2010.	
* 12	Dana 10.02.2009. u 13:18 pod brojem Z-7279/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 29.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 29.01.2010.	
* 13	Dana 10.02.2009. u 13:19 pod brojem Z-7282/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 29.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 08.02.2010.	
* 14	Dana 10.02.2009. u 13:20 pod brojem Z-7284/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 29.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 08.02.2010.	
* 15	Dana 10.02.2009. u 13:22 pod brojem Z-7286/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 28.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 02.02.2010.	
* 16	Dana 10.02.2009. u 13:22 pod brojem Z-7287/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, IPH-DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZK. UL. 2009 K.O. TRNJE, koji je konačno riješen 28.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 02.02.2010.	

Katastarska općina: **TRNJE**

IZVADAK IZ ZEMLJIŠNE KNJIGE

Verificirani ZK uložak

Broj zemljišnoknjižnog uložka: **2009**

POSEBNI IZVADAK: KAT. ČESTICE: 441/10 (OSTALO KAO NEPOTREBNO IZOSTAVLJENO)

PLOMBE

Rbr.	U P I S I	Primjedbe
* 17	Dana 10.02.2009. u 13:23 pod brojem Z-7290/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 28.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 02.02.2010.	
* 18	Dana 10.02.2009. u 13:23 pod brojem Z-7291/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, IPH-DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZK.UL. 2009 K.O. TRNJE, koji je konačno riješen 28.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 02.02.2010.	
* 19	Dana 10.02.2009. u 13:24 pod brojem Z-7292/09 zaprimljen je prijedlog REPUBLIKA HRVATSKA, DO-327/09, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZKUL 2009 KO TRNJE, koji je konačno riješen 28.01.2010. na način UDOVOLJENO. Plomba je obrisana 02.02.2010.	
* 20	Dana 28.10.2009. u 12:49 pod brojem Z-53443/09 zaprimljen je prijedlog POZNANOVIĆ MIRKO, ZAGREB, JURJA VES 30/1, c/a MIKIĆ LEPOSAVA, POK, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA U ZK UL 2900 KO TRNJE, koji je konačno riješen 20.01.2010. na način ODBIJENO. Plomba je obrisana 20.01.2010.	
* 21	Dana 11.03.2010. u 14:09 pod brojem Z-12930/10 zaprimljen je prijedlog TRNSKI ANTONIETA, ZAGREB, KLAICEVA 22, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA PRAVA VLASNIŠTVA NA KČBR 441/33 KO TRNJE, koji je konačno riješen 06.04.2010. na način ODBIJENO. Plomba je obrisana 07.04.2010.	
* 22	Dana 30.11.2010. u 16:40 pod brojem Z-57245/10 zaprimljen je prijedlog SUBAŠIĆ HRVOJE, ZAGREB, ZELENi TRG 7, c/a ĆIRIĆ GORDANA I DR., ZAGREB, ZELENi TRG 7, slijedećeg sadržaja: UKNJIŽBA VLASNIŠTVA NA KČ BR.4614/23 KO TRNJE, koji je konačno riješen 02.02.2011. na način ODBIJENO. Plomba je obrisana 04.02.2011.	
23	Dana 24.03.2011. u 14:55 pod brojem Z-15422/11 zaprimljen je prijedlog GRADSKI URED ZA KATASTAR, c/a STIPIĆ BISERKA, ZAGREB, ZELENi TRG 5, slijedećeg sadržaja: PRIJAVNI LIST U ZK.UL.2009 KO TRNJE RN.976/2010, koji nije konačno riješen.	

Potvrđuje se da ovaj izvadak odgovara stanju zemljišne knjige na datum 19.05.2011.

Sudska pristojba po Tbr. 18 Zakona o sudskim pristojbama (NN br. 74/95, 57/96, 137/02) u iznosu od 40,00 Kn naplaćena je i poništena u Knjizi izvadaka pod brojem 55881 / 2011.

ZK referent:
TOMAŠEVIĆ MILORAD

IZVADAK IZ ZEMLJIŠNE KNJIGE

Katastarska općina: TRNJE

Broj zemljišnoknjižnog uložka: 24515

PRIJEPIS ZK ULOŠKA

Broj zadnjeg dnevnika: Z-17666/05

A

Popisni list
PRVI ODJELJAK

Rbr.	Broj zemljišta (kat. čestice)	OZNAKA ZEMLJIŠTA	Površina			Primjedbe
			rali	hvat	m2	
1.	441/16	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
2.	441/17	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
3.	441/18	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
4.	441/19	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
5.	441/20	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
6.	441/21	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
7.	441/22	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
8.	441/23	GARAŽA, MIRAMARSKA ULICA				15 Pripis iz uložka 2009
9.	441/24	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
10.	441/25	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
11.	441/27	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
12.	441/28	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
13.	441/29	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
14.	441/30	PROSTOR ZA GARAŽU				15 Pripis iz uložka 2009
		UKUPNO:			210	

DRUGI ODJELJAK

Rbr.	UPISI	Primjedbe
1.1	Zaprimljeno 10.02.2009. broj Z-7275/09 teretno se upisuju čestice 441/16, 441/17, 441/18, 441/19, 441/20, 441/21, 441/22, 441/23, 441/24, 441/25, 441/27, 441/28, 441/29, 441/30 otpisane iz Zk uložka broj 2009 ove kat. općine (uz potpuni prijenos plombe Z-53443/09)	

B

Vlasnički list

Rbr.	UPISI	Primjedbe
1.	UDIO: 1/1	
	1. REPUBLIKA HRVATSKA,	1/1
	1.1. Zaprimljeno 10.02.2009. broj Z-7275/09 Temeljem čl. 362. st. 3. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (NN-91/96) uknjižuje se pravo vlasništva.	

(NAPOMENA: Sa znakom * (zvjezdica) su označeni oni knjižni upisi koji su obrisani)

Zemljišnoknjižni izvadak (datum i vrijeme izrade)

19.05.2011. 15:01:46

Stranica: 1

Katastarska općina: **TRNJE**

IZVADAK IZ ZEMLJIŠNE KNJIGE

Verificirani ZK uložak

Broj zemljišnoknjižnog uložka: **24515**

C

Teretni list

Rbr.	UPISI	Iznos	Primjedbe
------	-------	-------	-----------

TERETA NEMA !

Potvrđuje se da ovaj izvadak odgovara stanju zemljišne knjige na datum 19.05.2011.

Sudska pristojba po Tbr. 18 Zakona o sudskim pristojbama (NN br. 74/95, 57/96, 137/02) u iznosu od 20,00 Kn naplaćena je i poništena u Knjizi izvadaka pod brojem 55883/2011.

ZK referent:

TOMAŠEVIĆ MILORAD

(NAPOMENA: Sa znakom * (zvjezdica) su označeni oni knjižni upisi koji su obrisani)

Zemljišnoknjižni izvadak (datum i vrijeme izrade)

19.05.2011. 15:01:46

Stranica: 2 -

Pregled zemljišnih knjiga

ePravosude

Pregled za tisak Povijesno stanje

Početna stranica

Pretraživanje

ZK ulošci

Podulošci KPU

Statusi Z predmeta

Statistika prijevsa

Glavne knjige

Knjige položenih ugovora

Pomoć

Rječnik pojmova

Općenito

Statistička izvješća

Kontakt

Linkovi

Pregled katastra

Prikaz z.k. uloška - neslužbena kopija

REPUBLIKA HRVATSKA
OPĆINSKI GRAĐANSKI SUD U ZAGREBU
ZEMLJIŠNOKnjižni ODJEL ZAGREB
Stanje na dan: 10.03.2011.

Katastarska općina: **TRNJE**
Broj zadnjeg dnevnika: **Z-17666/2005**
Aktivne plombe:

Broj uloška: **24515**

ZK uložak je verificiran

A
Posjedovnica
PRVI ODJELJAK

Redni broj	Broj zemljišta (kat.čestice)	Oznaka zemljišta	Površina u			Primjedbe
			m ²	jutra	čhv	
1.	441/16	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
2.	441/17	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
3.	441/18	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
4.	441/19	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
5.	441/20	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
6.	441/21	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
7.	441/22	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
8.	441/23	GARAŽA, MIRAMARSKA ULICA	15			Pripis iz uloška 2009
9.	441/24	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
10.	441/25	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
11.	441/27	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
12.	441/28	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
13.	441/29	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009
14.	441/30	PROSTOR ZA GARAŽU	15			Pripis iz uloška 2009

B
Vlastovnica

Redni broj	Upisi	Primjedbe
1. UDIO 1/1		
1. REPUBLIKA HRVATSKA		

C
Teretovnica

Redni broj	Upisi	Iznos tereta	Primjedbe
Tereta nema!			

Ispis Puni prikaz stranice Povijesno stanje

Prikaz z.k. uložka - neslužbena kopija

REPUBLIKA HRVATSKA
OPĆINSKI GRAĐANSKI SUD U
ZAGREBU
ZEMLJIŠNOKNJŽNI ODJEL ZAGREB
Stanje na dan: **03.03.2011.**

Katastarska općina: **TRNJE**
Broj zadnjeg dnevnika: **Z-57245/2010**
Aktivne plombe:

Broj uložka: **2009**

ZK uložak je verificiran

A
Posjedovnica
PRVI ODJELJAK

Redni broj	Broj zemljišta (kat.čestice)	Oznaka zemljišta	Površina u			Primjedbe
			m ²	jutra	čhv	
1.	441/5	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
2.	441/6	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
3.	441/7	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
4.	441/8	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
5.	441/9	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
6.	441/10	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
7.	441/11	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
8.	441/12	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
9.	441/13	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
10.	441/14	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
11.	441/15	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
12.	441/31	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
13.	441/32	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
14.	441/33	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
15.	441/34	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
16.	441/35	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
17.	441/36	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
18.	441/37	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
19.	441/38	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
20.	441/39	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
21.	441/40	PROSTOR ZA GARAŽU	15			
22.	441/41	PROSTOR ZA GARAŽU	15			

23. 441/42	PROSTOR ZA GARAŽU	15
24. 441/43	PROSTOR ZA GARAŽU	15
25. 441/44	PROSTOR ZA GARAŽU	15
26. 441/45	PROSTOR ZA GARAŽU	15
27. 441/46	PROSTOR ZA GARAŽU	15
28. 441/47	PROSTOR ZA GARAŽU	15
29. 823/6	PROSTOR ZA GARAŽU	13
30. 823/7	PROSTOR ZA GARAŽU	13
31. 823/8	PROSTOR ZA GARAŽU	12
32. 823/9	PROSTOR ZA GARAŽU	12
33. 823/10	PROSTOR ZA GARAŽU	12
34. 823/11	PROSTOR ZA GARAŽU	12
35. 823/12	PROSTOR ZA GARAŽU	12
36. 823/13	PROSTOR ZA GARAŽU	12
37. 823/14	PROSTOR ZA GARAŽU	12
38. 823/15	PROSTOR ZA GARAŽU	12
39. 823/16	PROSTOR ZA GARAŽU	12
40. 823/17	PROSTOR ZA GARAŽU	12
41. 823/18	PROSTOR ZA GARAŽU	13
42. 823/19	PROSTOR ZA GARAŽU	12
43. 823/20	PROSTOR ZA GARAŽU	12
44. 823/21	PROSTOR ZA GARAŽU	13
45. 823/22	PROSTOR ZA GARAŽU	13
46. 823/23	PROSTOR ZA GARAŽU	13
47. 823/24	PROSTOR ZA GARAŽU	12
48. 823/25	PROSTOR ZA GARAŽU	12
49. 823/26	PROSTOR ZA GARAŽU	13
50. 823/27	PROSTOR ZA GARAŽU	12
51. 823/28	PROSTOR ZA GARAŽU	12
52. 823/29	PROSTOR ZA GARAŽU	12
53. 823/30	PROSTOR ZA GARAŽU	13
54. 823/31	PROSTOR ZA GARAŽU	13
55. 823/36	PROSTOR ZA GARAŽU	12
56. 823/40	PROSTOR ZA GARAŽU	13
57. 889/2	PROSTOR ZA GARAŽU	17
58. 889/3	PROSTOR ZA GARAŽU	17
59. 889/4	PROSTOR ZA GARAŽU	17
60. 889/5	PROSTOR ZA GARAŽU	17
61. 889/6	PROSTOR ZA GARAŽU	15
62. 889/7	PROSTOR ZA GARAŽU	16
63. 889/8	PROSTOR ZA GARAŽU	17
64. 889/9	PROSTOR ZA GARAŽU	17

147. 5645/14	PROSTOR ZA GARAŽU	21
148. 5645/15	PROSTOR ZA GARAŽU	21
149. 5645/16	PROSTOR ZA GARAŽU	21
150. 5645/17	PROSTOR ZA GARAŽU	21
151. 5645/18	PROSTOR ZA GARAŽU	21
152. 5645/19	PROSTOR ZA GARAŽU	21
153. 5645/20	PROSTOR ZA GARAŽU	21
154. 5645/21	PROSTOR ZA GARAŽU	21
155. 5645/22	PROSTOR ZA GARAŽU	21

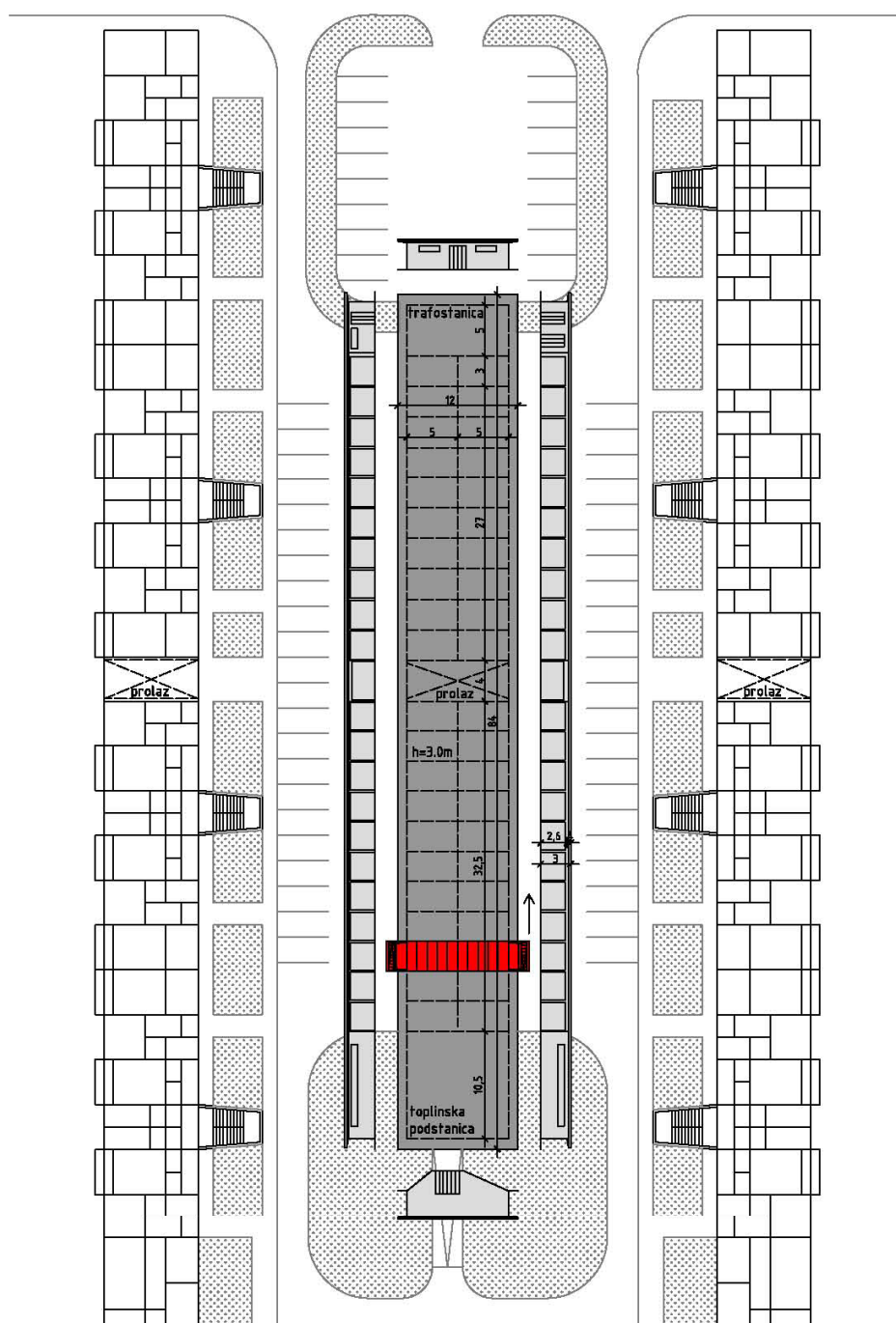
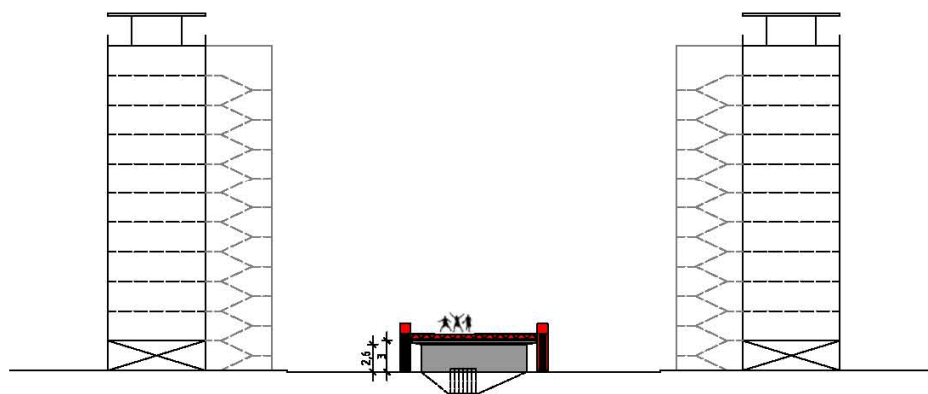
DRUGI ODJELJAK		
Redni broj	Upisi	Primjedbe
1.1. Zabilježuje se da za upis garaža br. 1,2,3,4,5,6 i 7 na čkbr. 4614/12 nije priložena građevna i uporabna dozvola, temeljem čl. 141 Zakona o gradnji (NN 175/03)		ZABILJEŽBA

B Vlastovnica		
Redni broj	Upisi	Primjedbe
1. UDIO 1/1		
1. DRUŠTVENO VLASNIŠTVO		

C Teretovnica			
Redni broj	Upisi	Iznos tereta	Primjedbe
Tereta nema!			

Popis vlasnika garaža - koje imaju stugu

1.	Stojnić Pero	01	
2.	Lautek Franjo	06	6110808
3.	Vučević	07	3774710
4.	Humić Dječau	08	
5.	Kalić Dragica	10	6111196
6.	Žurčić Hrvje	11	
7.	Antunović Luka	12	098719035 ili 098235535
8.	Imošević Drago	17	
9.	Hercegović Lučica	18	
10.	Krajin Berislav	19	6110924
11.	Đauović Lujiz	20	6684054
12.	Rotim Ljira	21	6110923
13.	Priester Anđelko	26	
14.	Blagojević Drago	17	6111179
15.	Četaldić Pavica	28	
16.	Čirić Voderan	29	
17.	Schulhauser Ivan	30	28. drugi broj 6110974 b. 14
18.	Herak Hukica	31	29. broj 41
19.	Čirić Vera	33	30. Imontara Demir v. 13
20.	Šimic Hite	34	31. orec Antun v. 15
21.	Čirić Hite	24	
22.	Parlić Luiza	35	
23.	Tatalović Redovan	36	
24.	Viler Demir	37	
25.	Rak Slobodan	38	0916104654 ili 6100735
26.	Horvatić-Lampel	39	0981932963
27.	Šotrić Ljirko	40	2340158

Prilog 7. - Ured na otvorenom/Otvoreni ured, situacija

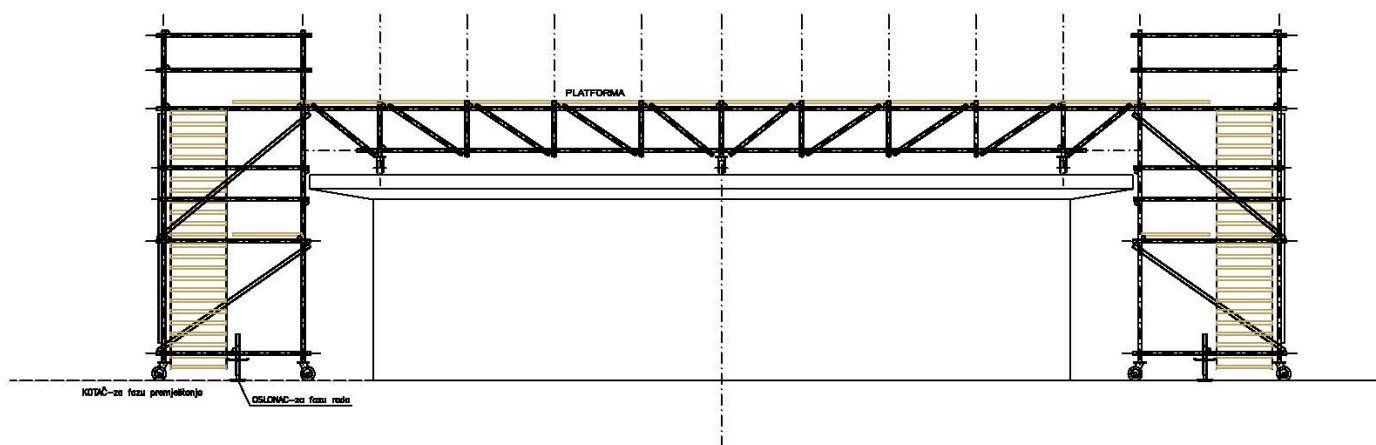

Prilog 8 - Metavilla, EXZYT, izvor: <http://wn.com/metavilla>

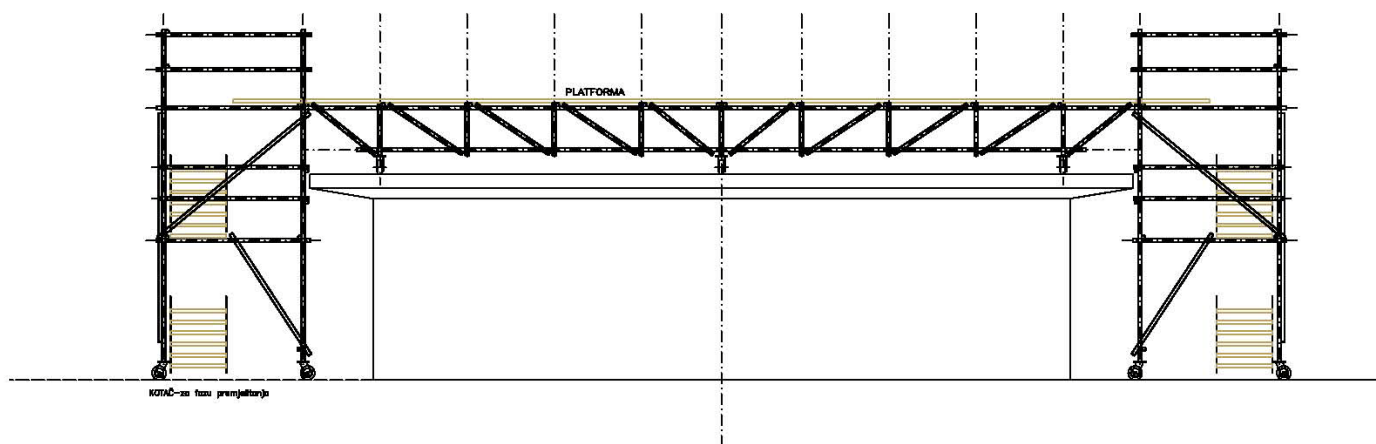

Prilog 9. – Add on., Peter Fattinger, izvor: <http://www.add-on.at/cms/cat23.html>

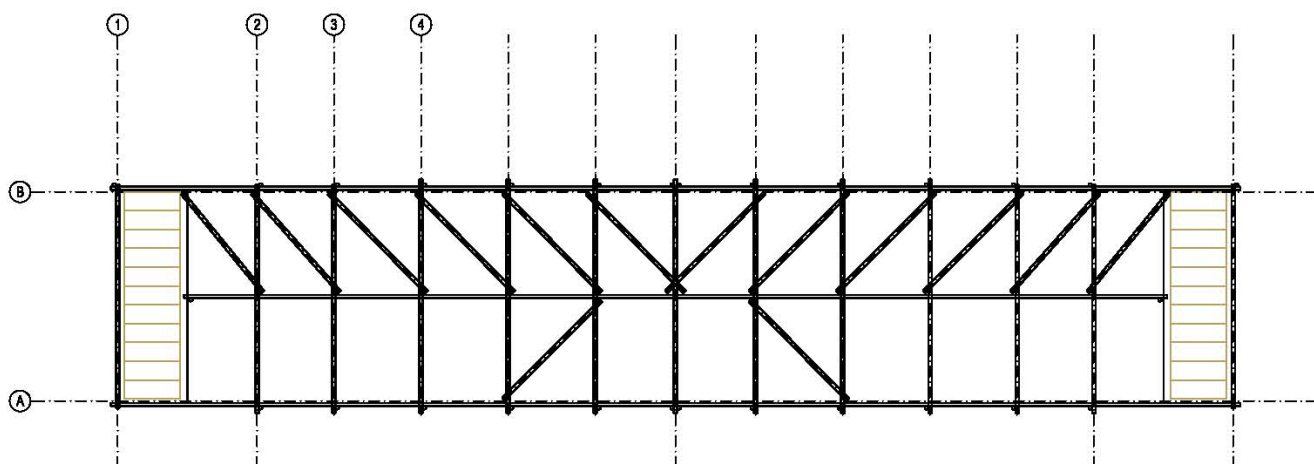
Os A

Os B

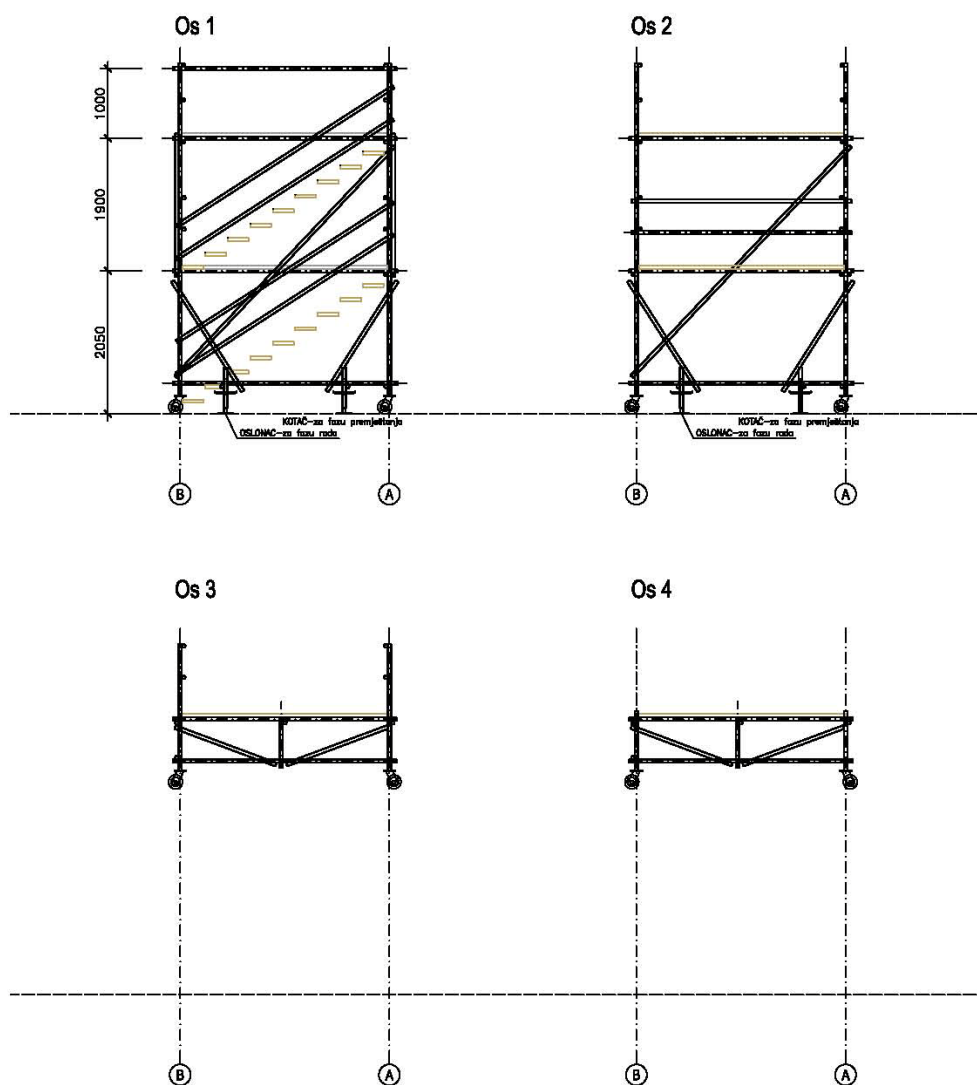

TLOCRT

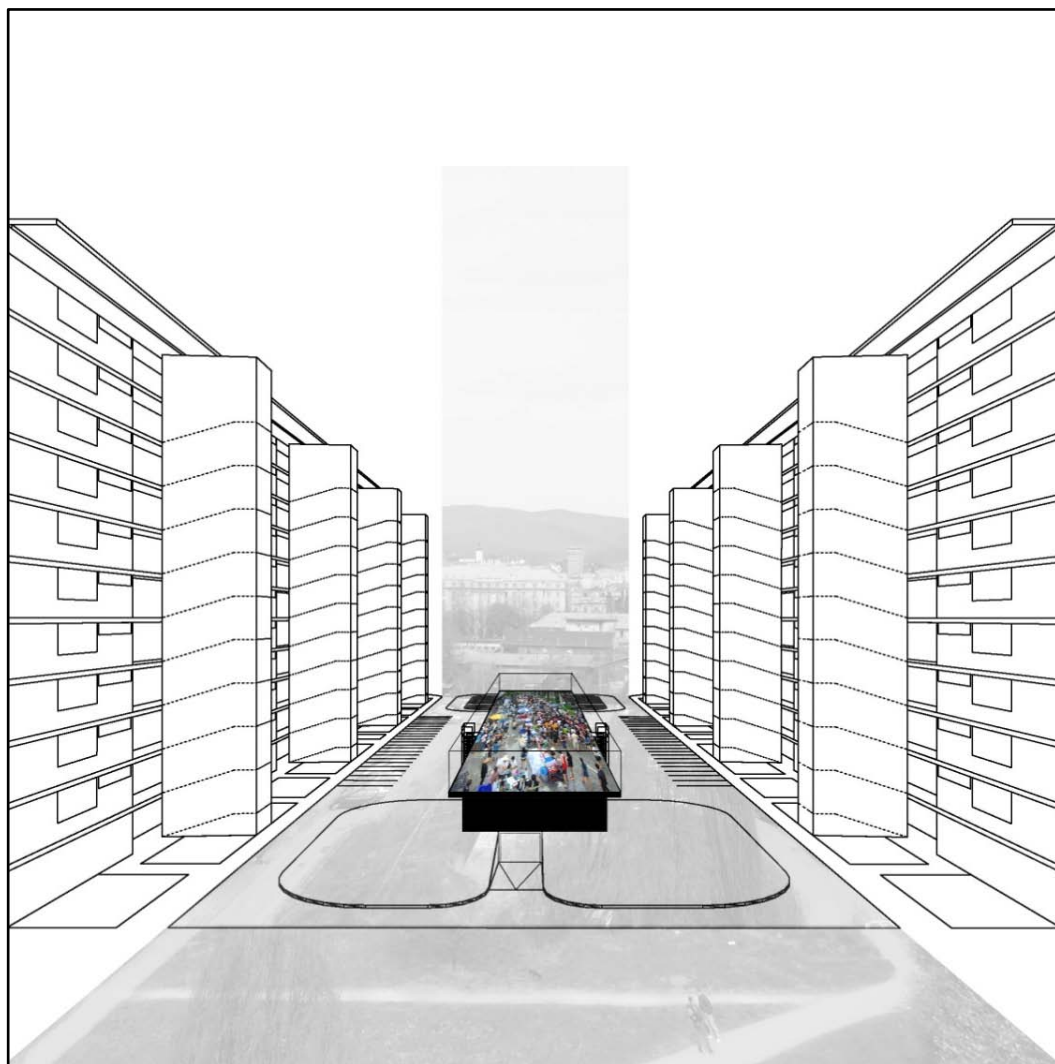
NAPOMENA:

konstrukcija je izrađena od elemenata spojničke cijevne skele slobodnog sastava
elementi su od cijevi Ø48,3 * 3,6

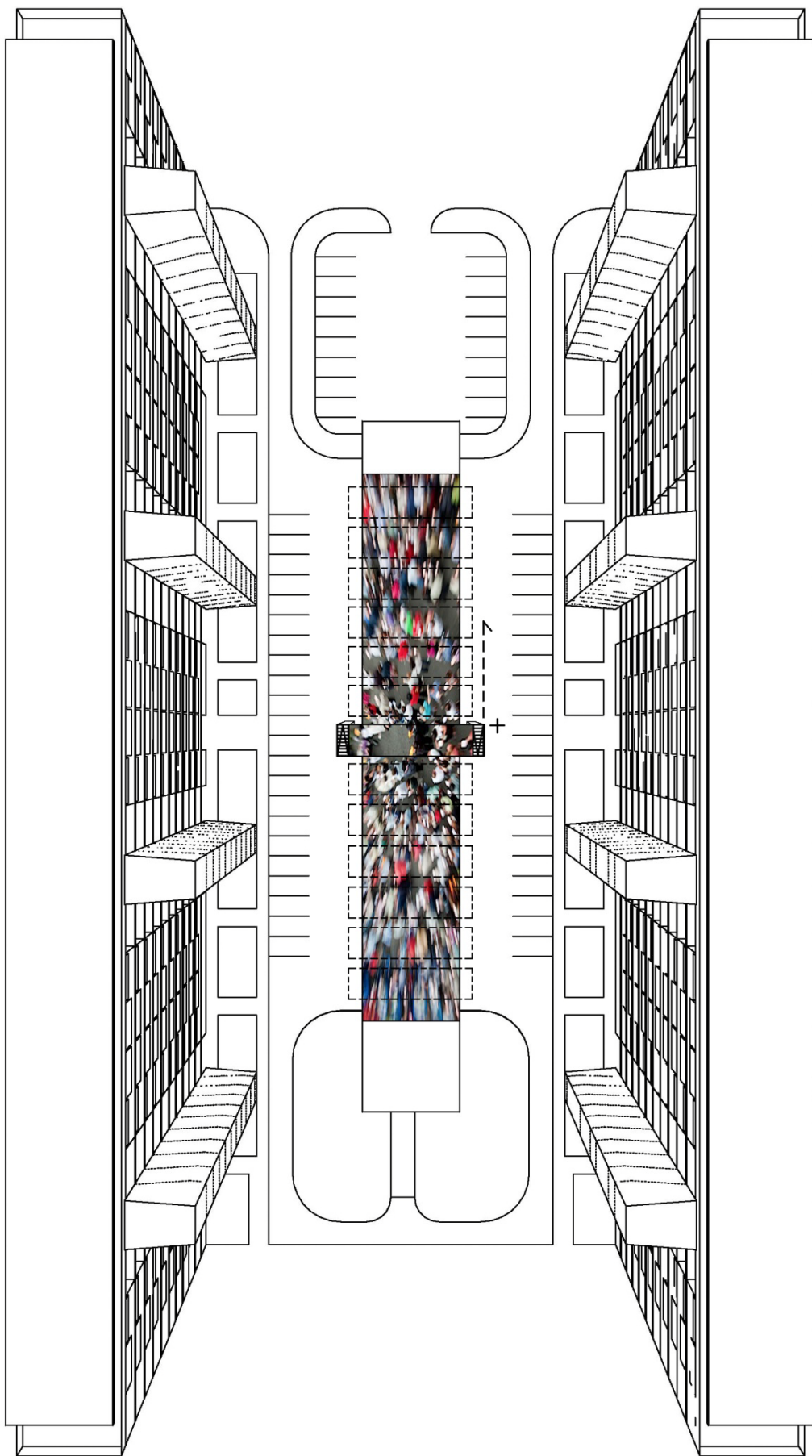

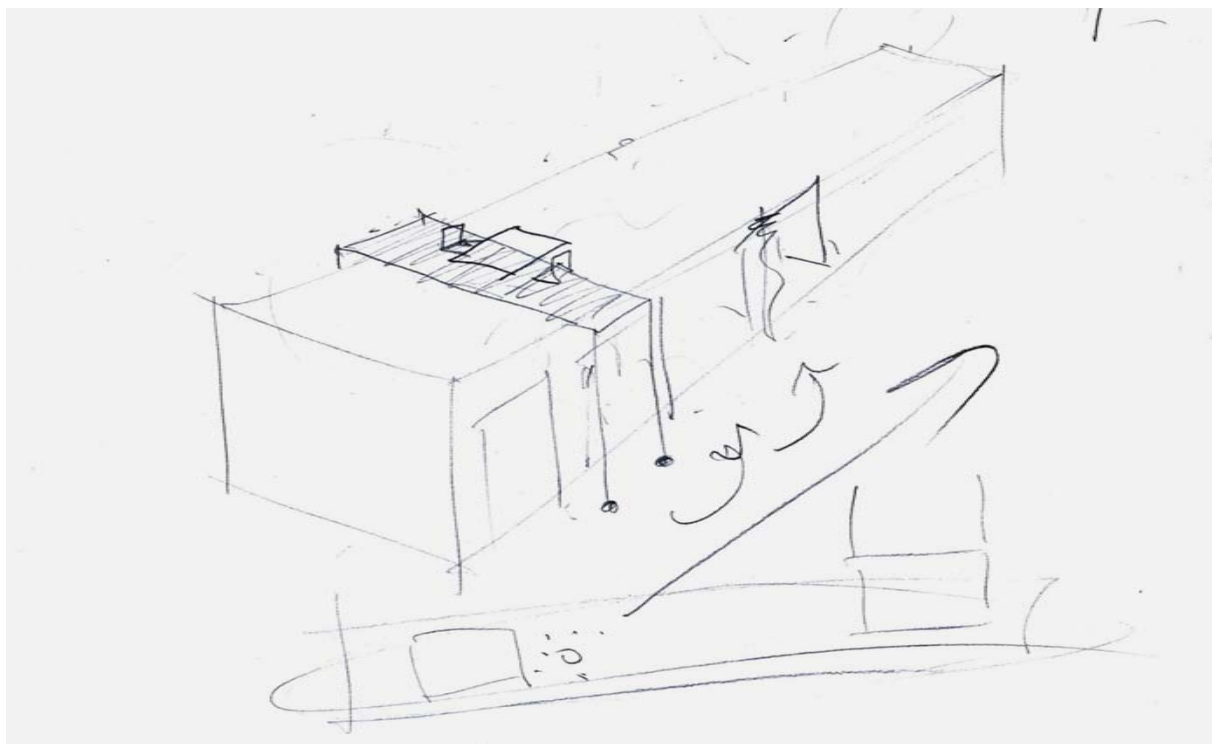
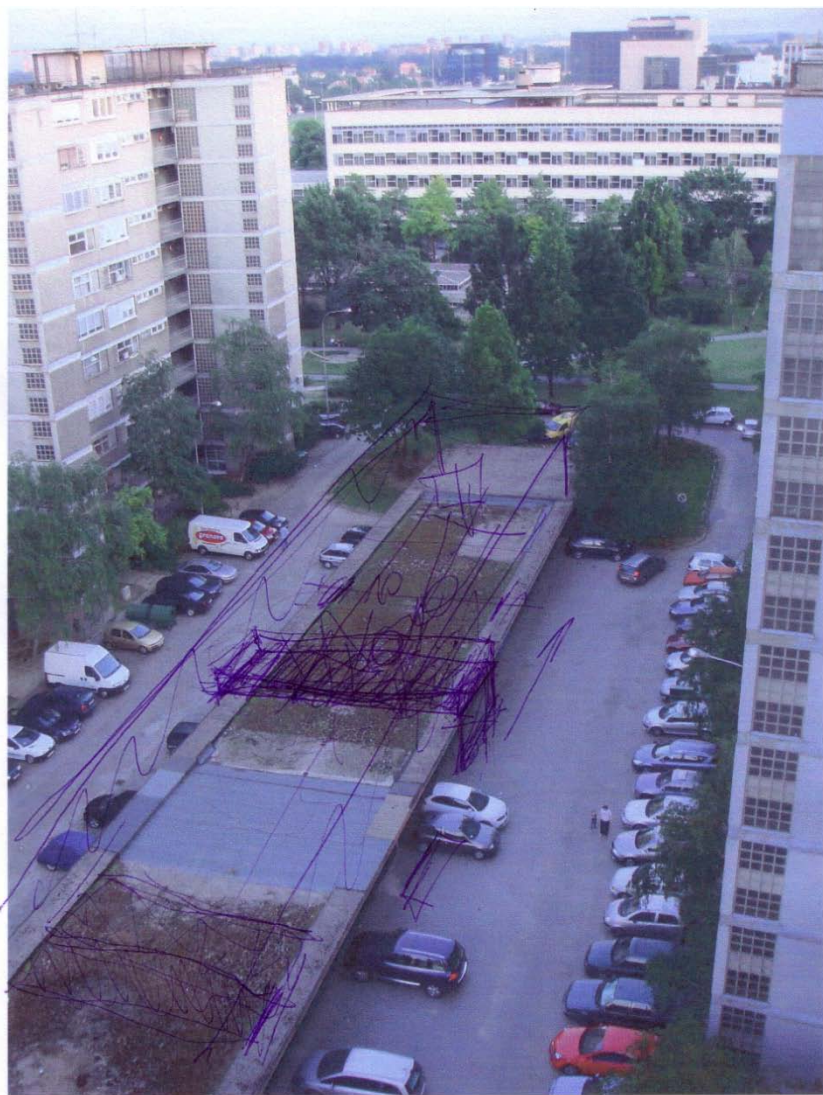
Prilog 11. - Layher građevinska skela. izvor: <http://www.layher.com/index.aspx>

Prilog 12. - Ured na otvorenom/Otvoreni ured, centralna perspektiva

Prilog 12. - Ured na otvorenom/Otvoreni ured, balonska perspektiva

Prilog 14. – Paper log houses, Shiegru Ban, izvor: <http://www.shigerubanarchitects.com>

Prilog 15. – Karlovačko korner, izvor: <http://www.karlovaackokorner.com/>

Prilog 16. – Pozornica za Papu, izvor: http://www.d-and-z.hr/reference_galerija17.htm

Prilog 17. – Homestead unit, Andrea Zittel, izvor: <http://www.zittel.org>

Prilog 18. – Parasite, Michael Rakowitz izvor: <http://michaelrakowitz.com>

Prilog 19. – Pink ghost_Pheripheriques, izvor: <http://www.peripheriques-architectes.com>

Prilog 20. – House for travelers, Marjetica Potrč, izvor: <http://www.potrc.org>

Prilog 21. – Scaffolding, Santiago Cirugeda, izvor <http://www.recetasurbanas.net>

Prilog 22. – Urban nomad shelter, Electroland, izvor: <http://electroland.net>

Scaffolding

1.

1.A.

1.B.

2.

3.

4.

5.

[illegible]

Approximate Surface Area > 4 m²

7. LITERATURA:

1. Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi liber, Zagreb, 1998. (1991, 1994)
2. Atelier Bow-Wow, *Bow-Wow from post bubble city*, INAX Publishing, Tokyo, 2006.
3. *Arhitektura*, tema: „Kazimir Ostrogović“, br. 1 (218), UHA, Zagreb, 2008.
4. Auge, Marc, *Nemjesta - Uvod u moguću antropologiju supermoderniteta*, Naklada društva arhitekata, građevinara i geodeta, Zagreb, 2001.
5. Bachelard, Gaston, *Poetika prostora*, Ceres, Zagreb, 2000.
6. Badurina, Lada, Ivan Marković, Krešimir Mićanović, *Hrvatski pravopis*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008
7. Betsky, Aaron, Ole Bouman, Lucas Verweij, *Fresher Facts*, NAI Publishers, Rotterdam, 2005.
8. Bishop, Claire (ed.), *Participation*, Whitechapel, London, MIT Press, Cambridge, MA, 2006.
9. Blundell Jones, Peter, Doina Petrescu, Jeremy Till (eds.), *Architecture and participation*, Spon Press, New York, 2005
10. Bonnemaïson, Sarah, Ronit Eisenbach, *Installations by architects - experiments in building and design*, Princeton Architectural Press, New York, 2009.
11. Bouman, Ole, Roemer van Toorn, *The invisible in architecture*, Academy editions, 1994.
12. Bourriaud, Nicolas, *Relational Aesthetics*, Les presses du réel, Dijon, 2002.
13. De Certeau, Michel, *The practice of everyday life* (Steven Rendall), University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1984.
14. Campos, Alexandre, Carlos M. Teixeira, Renata Marquez, Wellington Cancado (eds.), *Espacos Colaterais/Collateral Spaces*, ICC, Belo Horizonte, Brazil, 2008.
15. Dragičević Šešić, Milena, Irena Šentevska, *Urbani spektakl*, Clío/Yustat, Beograd, 1997.
16. Duda, Dean, *Kulturalni studiji - Ishodišta i problemi*, AGM, Zagreb, 2002.
17. Duda, Dean, *Politika teorije - Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, Disput, Zagreb, 2006.
18. Evans, Robin, *The projective cast: Architecture and its three geometries*, MIT Press, Cambridge, MA, 1995.

19. Feireiss, Lukas, Robert Klanten (eds.), *SpaceCraft: Fleeting Architecture and Hideouts*, Die Gestalten Verlag, Berlin, 2007.
20. Gehl, Jan, Lars Gemzoe, Sia Kirknaes, Britt Sternhagen Sondergaard, *New City Life*, Copenhagen, Danish Architectural Press, 2006.
21. Gehl, Jan, *Life Between Buildings: Using Public Space*, The Danish Architectural Press, Copenhagen, 1996.
22. Haydn, Florian, Robert Temel (eds.), *Temporary Urban Spaces: Ideas for the Flexible Use of the City*, Birkhauser, Basel, 2006.
23. Hester, Randolph, "Neighborhood space", u *The urban design reader*, Michael Larice, Elizabeth Macdonald (eds.), Routledge, New York, 2007, str.376-386.
24. Hill, Jonathan (ed.), *Occupying Architecture*, Routledge, London, 1999.
25. Horvat, Srećko, *Znakovi postmodernog grada*, Jesenski i turk, Zagreb, 2007.
26. Kocur, Zoya, Simon Leung, *Theory in contemporary art since 1985*, Blackwell publishing, Oxford, UK, 2005.
27. Kovačević, Leonard, Toimslav Medak, Petar Milat Marko Sančanin, Tonči Valentić, Vesna Vuković (eds.), *Operacija grad: Priručnik za život u neo-liberalnoj stvarnosti*, Savez za centar za nezavisnu kultutu I mlade, Multimedijalni institut, Platforma 9,81, BLOK, SU Klubtura, Zagreb, 2008.
28. Košćević, Želimir, Ispitivanje međuprostora, Centar za kulturnu djeatnost SSO Zagreb, 1978.
29. Lacy, Suzanne (ed.), *Mapping the Terrain*, Bay Press, Seattle, 1995.
30. Leach, Neal, *Rethinking architecture - a reader in cultural history*, Routledgle, New York, 1997.
31. Lefavre, Liane, Tzonis Alexander (eds.), *Aldo van Eyck: Humanist Rebel*, 010 Publishers, Rotterdam, 1999.
32. Lefebvre, Henri, *The Production of Space*, Blackwell, London, 1991.
33. Lefebvre, Henri, *Urbana revolucija*, Nolit, Beograd, 1974.
34. Le Korbizje, *Ka pravoj arhitekturi*, Građevinska knjiga, Beograd, 1999.
35. Lippard, Lucy, „Dematerijalizacija umetnosti“, u *Ideje – Časopis za teoriju savremenog društva*, br. 6, Beograd, 1979.

36. Miles, Malcolm, *Art, space and the city: Public art and urban futures*, Routledge, London, 1997.
37. Miwon Kwon, *One place afther another – Site-specific Art and Locational Identity*, MIT Press, Cambridge, MA, 2004.
38. OASE no. 71, theme: Urban Formation and Collective Spaces, Avermaete, Tom, Fransje Hooimeijer, Lara Schrijver (eds.), Nai publishers, 2007.
39. Overmeyer, Klaus & Studio UC, *Urban pioneers*, Senatsverwaltung für Stadtentwicklung Berlin & Jovis Verlag, Berlin, 2007.
40. *Marjetica Potrč:Next Stop, Kiosk*, Paldi, Livia (ed.), Moderna galerija Ljubljana & Revolver, Ljubljana, 2003.
41. Perec, Georges, *Vrste prostora*, Meandar, Zagreb, 2005.
42. Pulska grupa (eds.), *Grad postkapitalizma*, Centar za anarhističke studije, Zagreb, 2010.
43. Revija za socijalnu politiku, Svezak 15, Br. 1, 2008.
44. S AM, no. 02, theme: „Instant Urbanism“, Basel, 2007.
45. Sassen, Saskia, *Protugeografije globalizacije*, Multimedijalni institut, Zagreb, 2003.
46. Spasić, Ivana, *Sociologije svakodnevnog života*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2004.
47. Šešić, Milena Dragičević, *Umetnost i alternativa*, Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Beograd, 1992.
48. Šuvaković, Miško, *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Horetzki, Zagreb, 2005.
49. Šuvaković, Miško, *Diskurzivna analiza. Prestupi i/ili pristupi 'diskurzivne analize' filozofiji, poetici, estetici, teoriji i studijama umetnosti i kulture*, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Beograd, 2006.
50. Šuvaković, Miško, *Konceptualna umetnost*, Muzej Savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad, 2007.
51. *Talking Cities – The Micropolitics of Urban Space*, Ferguson, Francesca & Urban drift (eds.), Birkhauser, Basel, 2006.
52. *Up&Underrground-Art Dossier*, br. 9/10, Battista Ilić, Aleksandar, Nikola Devčić (eds.), Zagreb, 2005/06.
53. Virno, Paolo, *Gramatika mnoštva: prilog analizi suvremenih formi života*, Naklada Jesenski i Turik, Zagreb, 2004.

54. *Volume*, no. 14, theme: „Unsolicited Architecture“, Amsterdam, 2007.
55. *Volume*, no. 2, theme: „Doing (almost) nothing“, Amsterdam, 2005.
56. Tschumi, Bernard, *Arhitektura i disjunkcija*, Agm, Zagreb, 2004.
57. Tschumi, Bernard, *Event Cities* (Praxis), MIT Press, Cambridge, vol.1 (1994), vol.2 (2000), vol.3 (2005).
58. *Život umjetnosti*, br. 87, Maroje Mrduljaš (ed.), Zagreb, 2008.

Webografija (knjige, eseji i ostali tekstovi u elektronskoj formi, dostupni na internetu):

59. Bravo, David, *La sorpresa del flaneur*, dostupno online:
<http://www.publicspace.org/en/text-library/eng/c003-la-sorpresa-del-flaneur>,
(03.05.2011, 17:20)
60. Bouman, Ole, Roemer van Toorn (eds.), *The Invisible in Architecture*, dostupno online:
<http://www.olebouman.net/archief/tag/the-invisible-in-architecture/>, (12.10.2010, 11:20)
61. Bouman ole, *Unsolicited studio*, dostupno online:
www.unsolicitedstudio.com, (08.10.2010, 21.15)
62. Garcia, David, Geert Lovink, *The ABC Of Tactical Media*, dostupno online:
http://subsol.c3.hu/subsol_2/contributors2/garcia-lovinktext.html, (18.05.2011, 16:00)
Garcia, David, Geert Lovink, *The ABC Of Tactical Media*, prijevod, dostupno online:
<http://desk.org:8080/ASU2/ABCOftacticalMedia.prijevod>, (18.05.2011, 16:30)
63. Marchart, Oliver, *Art, Space and the Public Sphere(s)*, dostupno online:
<http://eipcp.net/transversal/0102/marchart/en> (28.05.2011, 15:20)
64. Mrduljaš, Maroje, *Proizvodnja grada i arhitektura*, dostupno online:
<http://www.kulturpunkt.hr/i/kulturoskop/241/?template=print>, (17.10.2010, 19:40)
65. Nieuwenhuis, Constant, *New Babilon*, dostupno online:
<http://www.notbored.org/new-babylon.html> (25.11.2010, 20:15)
66. Recetas urbanas, Puzzle house, REF.A, COD.005/SVQ/02, *Estrategias Subversivas de Ocupación Urbana*, dostupno online:
<http://www.recetasurbanas.net/index.php?idioma=ENG&ID=0006&PAGE=1#img>,
(15.05.2011, 13:30)
67. Simonetti, Petar, „Nekretnine kao objekt prava vlasništva i prava građenja“, *Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta U Rijeci* - 30 (1), br. 04, 2009, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, dostupno online:
<http://www.shendusou.com/search?q=cview:ZuOlO4bHwp&l=all>, (30.05.2011, 10:50)
68. Speaks, Michael, *After Theory*, dostupno online:
<http://prattarch.wikispaces.com/file/view/Speaks+-+After+Theory.pdf>,
(10.12.2010, 10:50)

69. Vowles, Hannah, Glyn Banks, *Dramatising Contradiction*, dostupno online:
www.ctheory.net/articles.aspx?id=251, (10.04.2011, 9:50)
70. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, dostupno online:
<http://www.zakon.hr/z/241/Zakon-o-vlasni%C5%A1tvu-i-drugim-stvarnim-pravima>,
(31.05.2011, 16:15)

8. CURRICULUM VITAE

Ivana Knez (Šibenik, R Hrvatska, 1974.) diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1999. godine. Članica je Udruženja hrvatskih arhitekata i Hrvatske komore arhitekata. Sudjelovala je na brojnim arhitektonskim i umjetničkim radionicama. Do 2008. godine surađivala je sa mnogim arhitektonskim uredima, a tada osniva arhitektonski studio Diaprojektor (zajedno sa Anom Bakić). Radi u području arhitekture, interijera i scenografije. Radovi su publicirani u stručnim časopisima, nagrađivani te izlagani na raznim izložbama.

Miramarska 13B, Zagreb 10000, R Hrvatska

tel: + 385 (0)91 57 11 383

e-mail: mishwana@gmail.com